

Kerkenvisie Edam-Volendam

Een rijk en gevarieerd kerkenlandschap

Gemeente
**EDAM
VOLENDAM**

Uitgevoerd in september 2023
door Kerk&Co in opdracht van
Gemeente Edam-Volendam.

Voorwoord

Voor u ligt de Kerkenvisie van de gemeente Edam-Volendam. De gemeente nam in 2022 het initiatief tot het opstellen van deze Kerkenvisie. Kerkgebouwen zijn vaak herkenningspunten, beeldbepalend en vaak decennia oud. Alleen daarom al zijn ze in onze lokale gemeenschap van brede betekenis en is het goed om samen na te denken over de toekomst daarvan. In onze gemeente kunnen we spreken van een rijk en gevarieerd kerkenlandschap. Er zijn 19 religieuze gebouwen, waarvan een aantal voornamelijk religieus gebruik kent, maar ook een aantal dat inmiddels geheel of gedeeltelijk herbestemd is. Deze laatste worden ingezet voor maatschappelijke en culturele activiteiten die bijdragen aan ons welzijn en welbevinden.

Deze Kerkenvisie geeft een beeld van alle gebedshuizen. Hierbij is niet alleen het gebouw cultuurhistorisch en bouwkundig beschreven, maar er wordt ook nadrukkelijk een stem gegeven aan de bijbehorende geloofsgemeenschappen en betrokkenen. Zij geven kleur en betekenis aan deze waardevolle gebouwen.

Naast de weerslag van de vele gesprekken die gevoerd zijn, is er ook veel beeldmateriaal verzameld. Hiermee komt de veelzijdigheid en veelkleurigheid van de gebedshuizen en hun achterban waar we trots op kunnen zijn, goed voor het voetlicht.

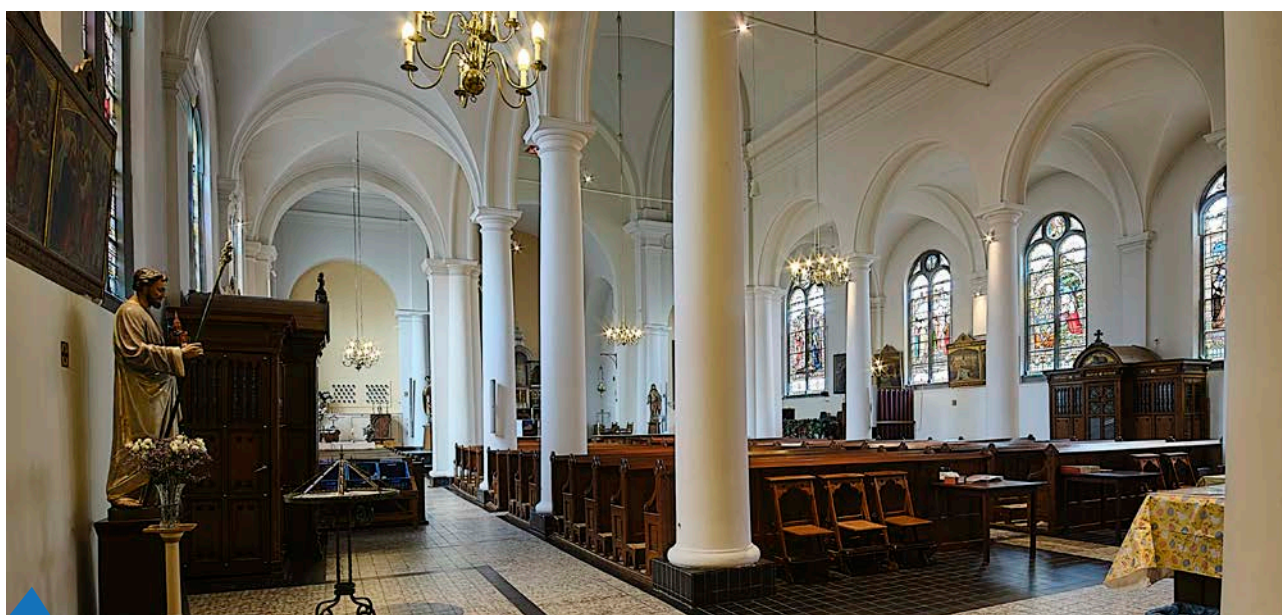
De beschrijvingen monden uit in conclusies en aanbevelingen die we meenemen in het Omgevingsprogramma. Een ander waardevol gevolg is dat kerkeigenaren elkaar en de gemeente hebben leren kennen, waarmee een structurele samenwerking mogelijk wordt. Dit komt het behoud van kerken, het welbevinden van geloofsgemeenschappen en betrokkenen en daarmee de waardering van onze prachtige gemeente ten goede.

Wethouders Marisa Kes en Vincent Tuijp

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
1. Introductie	4
2. <u>Gebedshuizen in beeld</u>	6
3. Ontwikkelingen in gebruik	45
4. Visie van betrokken organisaties op gebedshuizen in Edam-Volendam	47
5. Conclusies	50
6. Aanbevelingen	52
7. Vervolg voor beleid	53
Bronnen	55
Bijlagen	56
Colofon	58

Interieur R.K. H. Nicolaaskerk Edam

1. Introductie

1.1 Samenvatting

Een Kerkenvisie geeft een beeld van hoe de kerken ervoor staan. In de gemeente Edam-Volendam zijn 19 prachtige gebouwen in beeld gebracht. De meeste hiervan hebben monumentale waarde. Maar daarnaast is er ook sprake van de waarde van het gebouw voor de geloofsgemeenschap, voor de vrijwilligers, voor gebruikers en voor buurtbewoners.

In het proces dat tot deze Kerkenvisie heeft geleid, kwamen er ook zorgen naar de oppervlakte die leven bij eigenaren. Hoe gaan we om met onze gebouwen nu er steeds minder mensen komen op zondag? Onze vrijwilligers worden ouder en nieuwe vrijwilligers zijn steeds moeilijker te vinden. Wie neemt het stokje van ons over? Hoe kunnen we insteken op verduurzaming terwijl we de gewone onderhoudskosten al moeilijk kunnen dragen? We kunnen concluderen dat de gemeente Edam-Volendam een rijk en gevarieerd kerkenaanbod heeft. Tegelijk zijn in deze visie ook aanbevelingen geformuleerd die ervoor kunnen zorgen dat dit prachtige erfgoed niet alleen behouden blijft, maar dat de kerken ook gebruikt kunnen blijven worden. Met het blijvend gebruik van deze gebouwen ontstaat er betrokkenheid op de kerken en op elkaar. Dit is naast religieus ook maatschappelijk, sociaal en cultureel gebruik. Omdat veel kerken een vergelijkbare opgave hebben op gebied van onderhoud, energie en duurzaamheid en bemensing, is het aan te bevelen om de handen in elkaar te slaan en met meer onderlinge verbinding, ook tussen kerken en gemeente, de toekomst tegemoet te gaan.

1.2 Aanleiding

Kerken en ander religieus vastgoed hebben een beeldbepalende rol in dorpen, buurten, wijken en steden. Actieve kerkdeelnames en lidmaatschappen vertonen op veel plaatsen een dalende trend, maar aan het religieus erfgoed - het kerkelijk vastgoed (en hun functie) - wordt onverminderd veel waarde gehecht. Dit is waarde van emotionele, religieuze, cultuur-historische en sociale aard. Deze waarde wordt ook gezien door niet-kerkelijke belanghebbenden of betrokkenen.

Om die reden heeft de Rijksoverheid een programma in het leven geroepen om gemeenten aan te moedigen een Kerkenvisie op te stellen. De gemeente Edam-Volendam is hier met enthousiasme in mee gegaan en heeft het initiatief genomen tot deze Kerkenvisie.

1.3 Over de Kerkenvisie

Het primaire doel van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is het behoud van (rijks)monumentale kerkgebouwen. Om dat doel te bereiken is het noodzakelijk om alle kerkgebouwen in samenhang te bezien: van alle tijden, van alle geloven, monumentaal en niet-monumentaal. De belangen van alle betrokken partijen (eigenaren, gemeenten, burgers en erfgoedorganisaties) worden daarbij onderling gehoord en gewogen. In gezamenlijkheid wordt zo een duurzaam toekomstperspectief ontwikkeld voor de kerkgebouwen: de kerkenvisie. Hierbij is vooral van belang dat partijen met elkaar de dialoog aangaan over een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen.

Betekent dit dat alle kerken altijd kerk moeten blijven? Nee. Het betekent wel dat het goed is om zuinig te zijn op kerken en gebedshuizen, bewust van de waarde van het gebouw, zowel vanuit cultuur-historisch als sociaal-maatschappelijk oogpunt, voor kerkleden maar ook voor buurtbewoners. Het betekent ook dat gezamenlijke inzet noodzakelijk is om dit erfgoed toekomstbestendig te laten zijn.

R.K. St. Vincentius a Paulokerk Volendam

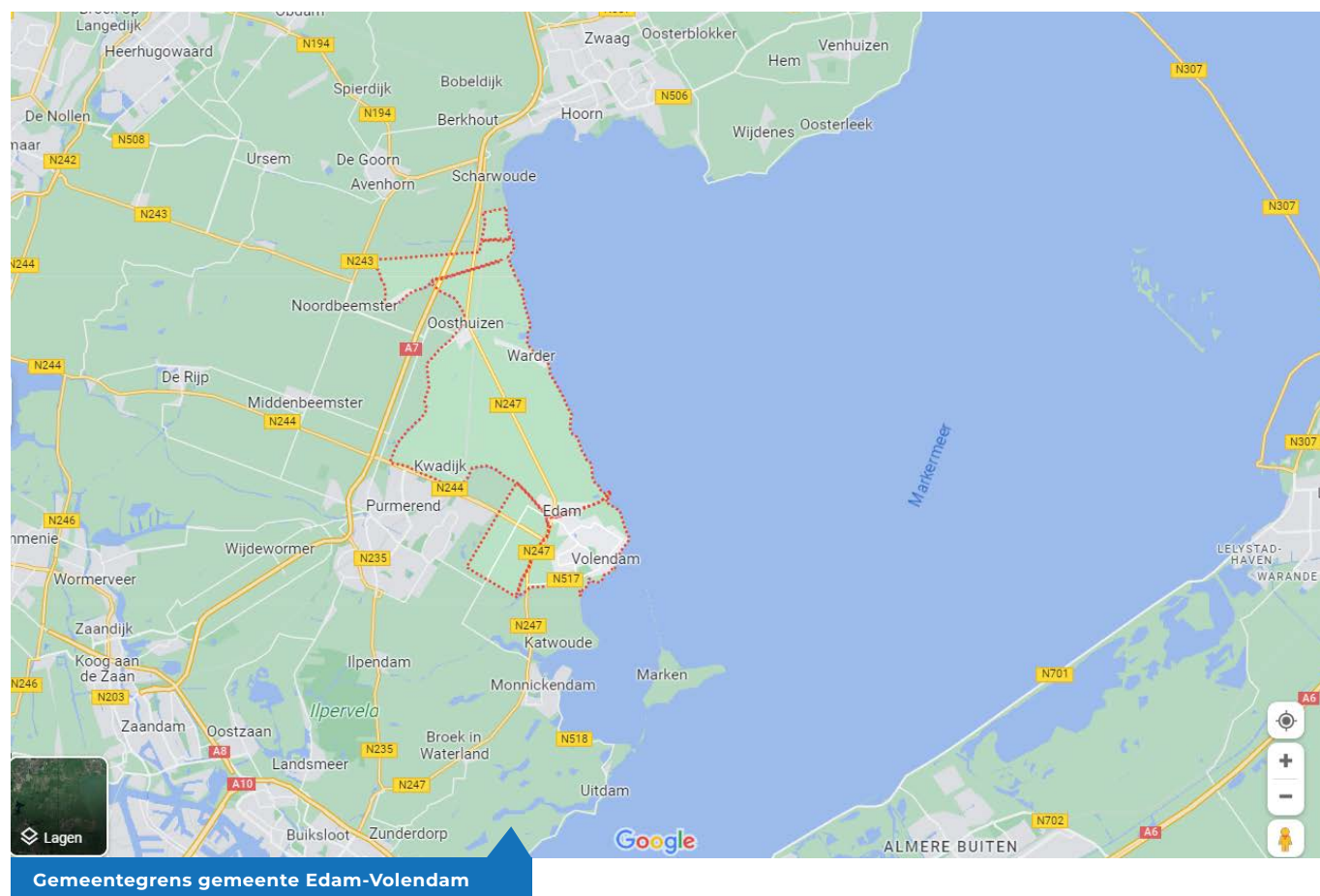
1.4 Aanpak

De gemeente Edam-Volendam heeft goed nagedacht over het doel en de gewenste resultaten van de Kerkenvisie. Dat geeft een goede start van een complex proces. Het maken van een Kerkenvisie bestaat uit uitvoerige gesprekken met kerkeigenaren, geloofsgemeenschappen, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, wethouders en deskundigen met expertises als architectuur, kerkhistorie etc. De weerslag van de gesprekken is vertaald in een overzicht per gebedshuis. Hierbij is ook cultuurhistorisch onderzoek gedaan, en wordt inzicht gegeven in de bouwkundige achtergrond en de omgevingswaarde. Ook de geloofsgemeenschappen zijn beschreven.

Vervolgens zijn er conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Deze geven richting aan het vervolg van de Kerkenvisie. Dit vervolg is praktisch maar ook beleidsmatig van aard. Er worden aanbevelingen gedaan voor een praktisch vervolg in de vorm van bijvoorbeeld blijvend gesprek met eigenaren, maar ook wordt in deze Kerkenvisie een voorzet gedaan voor processtappen voor het Omgevingsprogramma. Zo wordt het behoud van kerken gefundeerd en vastgelegd.

In het hele proces van de Kerkenvisie zijn de kernwoorden bewustwording, vertrouwen, communicatie, draagvlak, maatwerk, verbinden en participatie van toepassing. Het laat de kerkeigenaren in hun waarde en bepaalt een ieder bij de eigen rol hierin. De gemeente - die deze bijzondere gebouwen niet bezit en hier alleen een adviserende en faciliterende rol heeft - had dit ook zo voor ogen met dit proces van de Kerkenvisie.

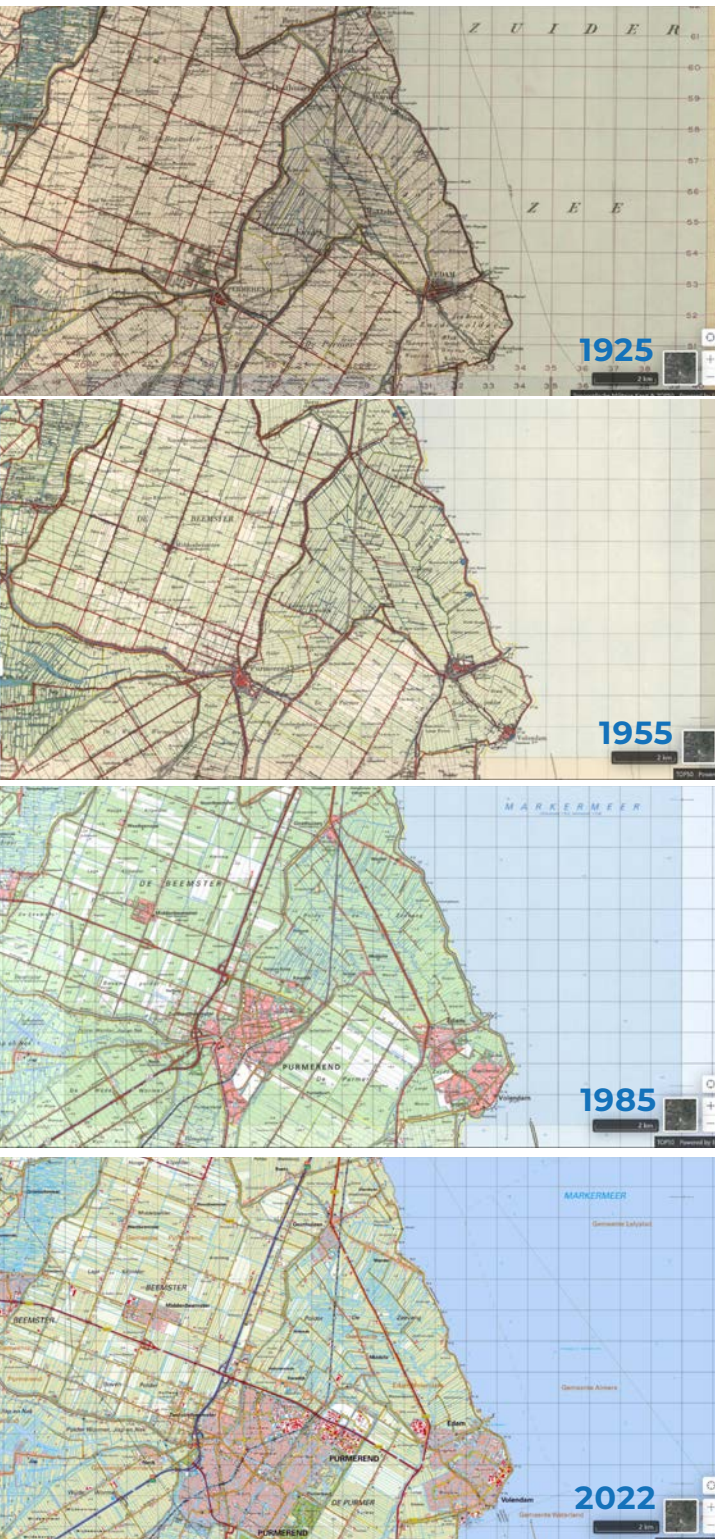
De concept Kerkenvisie is gepresenteerd aan kerkeigenaren en vertegenwoordigers van een cultuurhistorische vereniging of geloofsgemeenschap tijdens een bijeenkomst in de Stoplphoevekerk. Er was ruimte voor vragen en discussie, ook met afgevaardigden van de gemeente Edam-Volendam. Nadien was er voor de kerkeigenaren en betrokkenen nog 4 weken de gelegenheid om te reageren.

2. Gebedshuis in beeld

Op deze kaarten is te zien dat de landschapslijnen en structuren in het landschap, en soms ook de in-frastructuurlijnen de afgelopen 100 jaar grotendeels in stand zijn gebleven. De routes waaraan de kerken liggen zijn nog herkenbaar.

In dit hoofdstuk worden alle gebedshuizen in beeld gebracht. Naast de cultuurhistorische context wordt ook het bouwkundige karakter en de omgevingswaarde beschreven. Daarnaast is er ook aandacht voor de geloofsgemeenschappen en het huidige gebruik van het gebouw.

Overzicht van de 'Gebedshuizen in beeld'

Hervormde Kerk Schardam	7
Hervormde Kerk Beets	9
Kerk van Etersheim	11
RK Kerk Oosthuizen	13
Grote Kerk Oosthuizen	15
Voormalige Hervormde Kerk Warder	17
Kerkje van Middellie	19
Hervormde Kerk Kwadijk	21
Grote of Sint Nicolaaskerk Edam	23
Groenlandkerk Edam	25
Doopsgezinde Vermaning Edam	27
Speeltoren Edam	29
De Swaen Edam	31
R.K. H. Nicolaaskerk Edam	33
Witte Kerkje Edam	35
Moskee Edam	37
R.K. St. Vincentius a Paulokerk Volendam	39
R.K. O.L. Vrouwe Sterre der Zee kerk Volendam	41
Stolphoevekerkje Volendam	43

Hervormde Kerk Schardam

Ingebruikname

Het vorige kerkgebouw in Schardam dateerde uit ca. 1500. Dat kerkgebouw is in 1662 vervangen door het huidige kerkje. Het kerkje was tot 1968 in gebruik voor de hervormde eredienst. In de jaren daarna stond het leeg en raakte het in verval.

Huidig gebruik

In 1973 is de kerk gekocht door een particulier die het gebouw transformeerde tot woonhuis en atelier. Er is op dit moment geen sprake van een publieke functie.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkje is een zaalkerkje van vijf traveeën en met een vijfzijdig gesloten apsis aan de oostzijde. De zijmuren en apsis worden versterkt door steunberen. De eenvoudige vijfdelige spitsboogvensters zijn voorzien van sobere houten roeden. Het venster in de middelste apsiswand is dichtgemetseld. Het dak is gedekt door zwartgrijze Hollandse pannen en is aan de westzijde afgewolfd – d.w.z. het dak loopt daar schuin af naar beneden. Op de nok aan de westzijde staat een kleine vierkante houten dakruiter, met (aan de noord- en zuidzijde) een uurwerk en galmgaten, en een tentdakje. In de dakruiter hangt een door Geert van Wou gegoten klokje uit ca. 1497. Omstreeks 1860 is de daktoren boven de westgevel vervangen door de huidige kleine dakruiter. In 2009 is de dakruiter vernieuwd. De westgevel is blind en bevat een

dubbele kerkdeur met bovenlicht. Daarboven zit een ingemetselde gevelsteen met de afbeelding van een vissersschip, verwijzend naar het wapen van Schardam.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Buiksloter Kerk in Amsterdam-Noord

Adres: Schardam 27 Schardam
Ingebruikname: 1662
Huidige functie: Woonhuis en atelier
Status: Rijksmonument

Omgevingswaarde

De kerk van Schardam ligt aan de doorgaande dorpsweg. Aan de achterzijde ligt de kerk aan het water. Naast de kerk ligt een begraafplaats. De kerk is een beeldbepalend monument in een eeuwenoud karakteristiek dorpslint.

Cultuurhistorisch belang

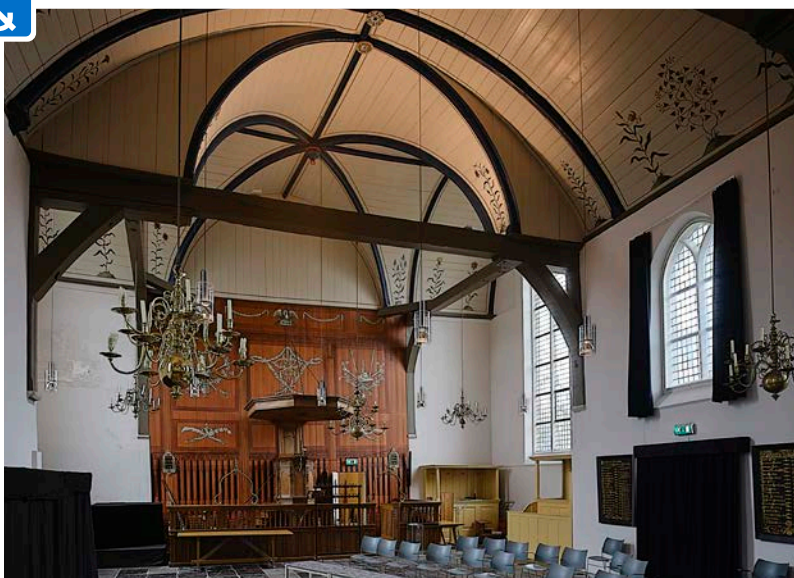
Het kerkje van Schardam is een pittoresk gelegen voormalig hervormd dorpskerkje, gebouwd in de (Noord-)Hollandse traditionele stijl – voorzien van spitsboogvensters die in de 17e eeuw gedateerd waren, maar bij de Noord-Hollandse dorpskerken uit deze periode nog geregeld werden toegepast. In 1971 is de kerk op de Rijksmonumentenlijst geplaatst.

Toekomstperspectief

De huidige bewoners wonen hier naar volle tevredenheid en willen dit graag nog enige tijd voortzetten. Het pand heeft een woonbestemming.

Hervormde Kerk Beets

Aanleiding bouw

De huidige kerk van Beets stamt uit het begin van de 15e eeuw. De vorige kerk op deze locatie dateerde van ruim een eeuw eerder en moest vanwege een slechte fundering worden gesloopt. Na de Reformatie is het vroegere koor van de kerk tot raadhuis en school verbouwd. In de 19e eeuw verviel de schoolfunctie in het kerkgebouw, omdat een nieuwe school tegenover de kerk werd gebouwd. Daarna is de begane grond een consistoriekamer geworden. Sinds 1971 is de kerk Rijksmonument. In 1982 is de kerk door de hervormde gemeente overgedragen aan de Stichting Oude Hollandse Kerken (SOHK).

Huidig gebruik

De plaatselijke commissie van de SOHK te Beets doet de programmering, de verhuur en het klein onderhoud. In de kerk worden concerten gehouden en er is andere culturele programmering zoals theater en lezingen. De commissie vindt het belangrijk dat er ook ruimte is voor kerkdiensten. De Protestantse kerk Nederland houdt jaarlijks 6-8 kerkdiensten. Ook zijn er uitvaarten en trouwerijen in de kerk. Een deel van het gebouw, de vroegere raadzaal, wordt structureel verhuurd. De kerk is elke zaterdag geopend voor publiek. Groepen zijn daarbuiten ook welkom op afspraak.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkgebouw is een eenbeukige laatgotische kruiskerk met een kleine daktoren op de westelijke schiptravee. De bouwstijl is Hollandse gotiek. Ten oosten van het schip sluiten een lager en smaller transept en een driezijdig gesloten koor aan. Het koor is sinds de verbouwing tot raadszaal en dorpschool voorzien van rechthoekige vensters met houten roeden. In het koor zijn de dichtgemetselde spitsboogvensters nog zichtbaar. Vanwege de profane dubbelfunctie van het voormalige koor is een verdiepingsvloer erin gebouwd. Op de eerste verdieping bevindt zich de raadszaal.

De toren aan de westzijde van het schip steekt in zijn geheel door het dak en is daarom eigenlijk een dakruiter. Hiermee wijkt de kerktoren af van dergelijke houten torens van Noord-Hollandse dorpskerken, die vaak deels op de voorgevel rusten. Achter de galmgaten hangt een door François Hemony gegoten klok uit 1650. De westgevel wordt gemarkeerd door twee forse steunberen, een klein spitsboogvenster en bevat een westportaal. Het meest opvallend aan het kerkinterieur is dat het koor sinds de Reformatie is dichtgezet. Tegen de tussenwand is een kansel geplaatst, omgeven door een dooptuin en doophek. De houten wand is beschilderd in o.a. warme kleuren rood en bruin met het motief van een klassiek tempelfront. Het schip en transept worden door beschilderde houten tongewelven met trekbalken overdekt. Omdat de transeptarmen smaller zijn dan het schip, springt de aanzet van het transeptgewelf in ten opzichte van het schipgewelf, hetgeen een bijzonder ruimtelijk effect geeft. De tongewelven

Adres: Beets 51, 8019 AW Beets
Ingebruikname: Begin 15e eeuw
Huidige functie: Kerk en cultureel centrum
Status: Rijksmonument

zijn zachtgeel geschilderd en de ribben zijn blauw. Opvallend zijn de plantmotieven op de onderste randen van de gewelven. Ook in het vroegere koor is het tongewelf inclusief beschildering nog te zien. In de apsis is de Boom de Levens geschilderd. Het tweeklaviers orgel dateert uit 1868 en werd gebouwd door de Amsterdamse fa. Claes en Brünjes.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Protestantse Kerk in Waspik

Omgevingswaarde

Aan de ene zijde van de kerk ligt een begraafplaats, aan de andere zijde een parkeerplaats. Rondom de kerk staat een aantal bomen, en relatief lage bebouwing. Tegenover de kerk staat een nieuwe basisschool, en een horecagelegenheid. Het kerkgebouw vormt samen met de naastgelegen woning een karakteristiek historisch ensemble.

Cultuurhistorisch belang

Het kerkgebouw is een karakteristieke en beeldbepalende dorpskerk uit de late Hollandse gotiek. De Reformatie en de gedeeltelijke profane herbestemming hebben hun zichtbare sporen achtergelaten aan het ex- en interieur. De vroegere dubbelfunctie van raadhuis en school is een opvallend voorbeeld van een profane nevenfunctie in een kerkgebouw in de 17e eeuw.

Geloofsgemeenschap

Alhoewel er geen eigen geloofsgemeenschap behoort tot deze kerk, wordt er wel met enthousiasme gevierd door de Protestantse gemeente, die haar vieringen verdeelt over verschillende kerkgebouwen. De Protestantse gemeente Zeevang Oudendijk houdt zo'n 8 vieringen per jaar in deze kerk.

Toekomstbeeld

Deze prachtige kerk heeft een toekomst als cultureel centrum. Het bestuur en de ongeveer 30 vrijwilligers spannen zich in om concerten, theater, lezingen en exposities te programmeren. Daarnaast wordt de kerk gebruikt voor vieringen van de Protestantse gemeente. De kerk heeft te maken met toenemende energielasten, en is het niet eenvoudig een gebouw als dit te verduurzamen. Dit baart zorgen voor een gezonde exploitatie. Om hier meer inkomsten tegenover te stellen zou een vorm van subsidie of een financiële bijdrage zeer welkom zijn. De kerk zou hiermee een succesvolle culturele programmering willen neerzetten.

Kerk van Etersheim

Aanleiding bouw

Hier stond een zaalkerkje met een dakruiter. Eind 19e eeuw is het kerkje gesloopt en vervangen door het huidige kerkje. Ook dat werd een zaalkerkje, maar dan met een fronttoren aan de noordzijde. De toren is in 1901/1902 gebouwd.

Huidig gebruik

Omstreeks 1970 is het kerkje wegens teruglopend kerkbezoek buiten gebruik gesteld en raakte het in verval. In 1982 kreeg het kerkje een woonbestemming. In 1984 is de bovenbouw van de toren gesloopt vanwege de slechte staat. De huidige eigenaar heeft het omstreeks 2010 beschikbaar gesteld als Bed&Breakfast.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkje is een eenbeukig bakstenen zaalkerkje met een ingebouwde fronttoren, in sobere neogotische vormen. Het kerkje telt vier traveeën en aan de zuidzijde sluit een driezijdige apsis aan. Het dak is gedekt met zwartgrijze pannen van het type Tuile du Nord. Vanwege de woonbestemming bevat het dak tegenwoordig dakramen. De spitsboogvensters bevatten eenvoudige gietijzeren roeden. De vensters worden door middel van helderrode verblendsteen geaccentueerd. Onderaan de ramen bevinden zich waterlijsten. De muren zijn voorzien van steunberen. De voorgevel wordt gemarkeerd door de ingebouwde toren met onderin het portaal. De toren wordt geschraagd door twee grote

steunberen die ongeveer tot de dakgoothoogte van de kerk reiken. Ter weerszijden hiervan bevinden zich spitsboogvensters. De kerkdeur heeft een klein bovenlicht met spitsboog en daarboven zit ook een spitsboogvenster. Daarboven bevinden zich twee blindnissen. Tegenwoordig mist de toren de klokkenverdieping en de spits. De bovenzijde is afgedekt met een plat dak.

De eenbeukige kerkruimte was inwendig gedekt door een houten tongewelf met trekbeuken. Tegen de middelste wand van de apsis stond de kansel die rondom werd afgegrensd door een doophek met doopboog. Tegen de oostmuur bevonden zich herenbanken. Van het oorspronkelijke kerkinterieur is niets meer over. Bij de verbouwing tot woonhuis is een etagevloer in de ruimte aangebracht.

Adres: Etersheim 10, Oosthuizen
Ingebruikname: 1901
Huidige functie: Woonfunctie
Status: Geen monument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Hervormde Kerk te Arnemuïden

Omgevingswaarde

Het kerkje ligt aan de doorgaane weg in Etersheim op een lichte verhoging. Naast de kerk ligt een kleine begraafplaats. Aan de andere zijde ligt de voormalige pastorie, waarmee het een gezamenlijk onderdeel vormt van de klassieke lintbebouwing.

Cultuurhistorisch belang

Het voormalige hervormde kerkje van Etersheim is ondanks het verval en de drastische wijzigingen van de afgelopen decennia nog goed herkenbaar als gebedshuis en bepaalt ter plaatse het dorpsbeeld. Het kerkhof achter de kerk is intact gebleven.

Toekomstperspectief

De kosten voor energie en onderhoud zijn hoog. Op dit moment is het kerkje geen monument. Mogelijk kan het worden opgenomen in het register voor gemeentelijke monumenten, met daarbij de mogelijkheid voor een subsidie voor onderhoud. De kerk heeft een woonbestemming.

RK Kerk Oosthuizen

Ingebruikname

De kerkzaal in het pand werd in gebruik genomen in 1961.

Aanleiding bouw

Een voormalige dokterswoning uit 1900 werd gekocht en gebruikt als lokale hulpkerk van de R.K. parochie in Purmerend in 1961.

Huidig gebruik

De kerk is gebouwd als voormalige hulpkerk vanwege de toenmalige groei van het aantal katholieke gelovigen. Er behoorden circa honderd gezinnen tot de parochie van Oosthuizen, die naar verluidt de kleinste parochie van het bisdom Haarlem-Amsterdam was. In 2011 werd het vijftigjarig bestaan gevierd. De katholieken in Oosthuizen behoren tegenwoordig – o.a. samen met Purmerend waaruit zij voortgekomen zijn – tot de fusieparochie Maria Moeder van God. Deze parochie heeft de kerk in Oosthuizen ook in eigendom. Op de bovenverdieping zijn enkele kamers die eerder werden verhuurd voor bijeenkomsten van De Zonnebloem. Op dit moment worden deze gebruikt voor bijeenkomsten voor de kinderen van de parochie en zijn er geen andere gebruikers.

Bouwkundige beschrijving

Het pand stamt uit (vermoedelijk) circa 1880. Het is een symmetrisch huis met middenrisaliet, ingang en stoep. Slechts een eenvoudig kruis op de risaliet verradert de tegenwoordige functie van het pand als kerk. De inrichting van de kerkzaal is sober en functioneel.

Omgevingswaarde

De oude dokterswoning ligt aan de Raadhuisstraat. Aan de ene zijde staat een appartementengebouw, aan de andere zijde is een centrum voor ouderenzorg aan de dokterswoning vastgebouwd. Achter het kerkgebouwtje is een kleine tuin. Aan de voorzijde ligt een parkeerplaats. Het gebruik van de woning als kerk is te herkennen door het kruis op de voorgevel.

Cultuurhistorisch belang

Hoewel het pand in typologisch opzicht geen religieus gebouw is, heeft het een bijzondere betekenis voor Oosthuizen vanwege de huisvesting van de kleine katholieke gemeenschap sinds de afgelopen ruim zestig jaar.

Geloofsgemeenschap

De geloofsgemeenschap is kleinschalig en betrokken op elkaar. Op zondag zitten er ongeveer 25

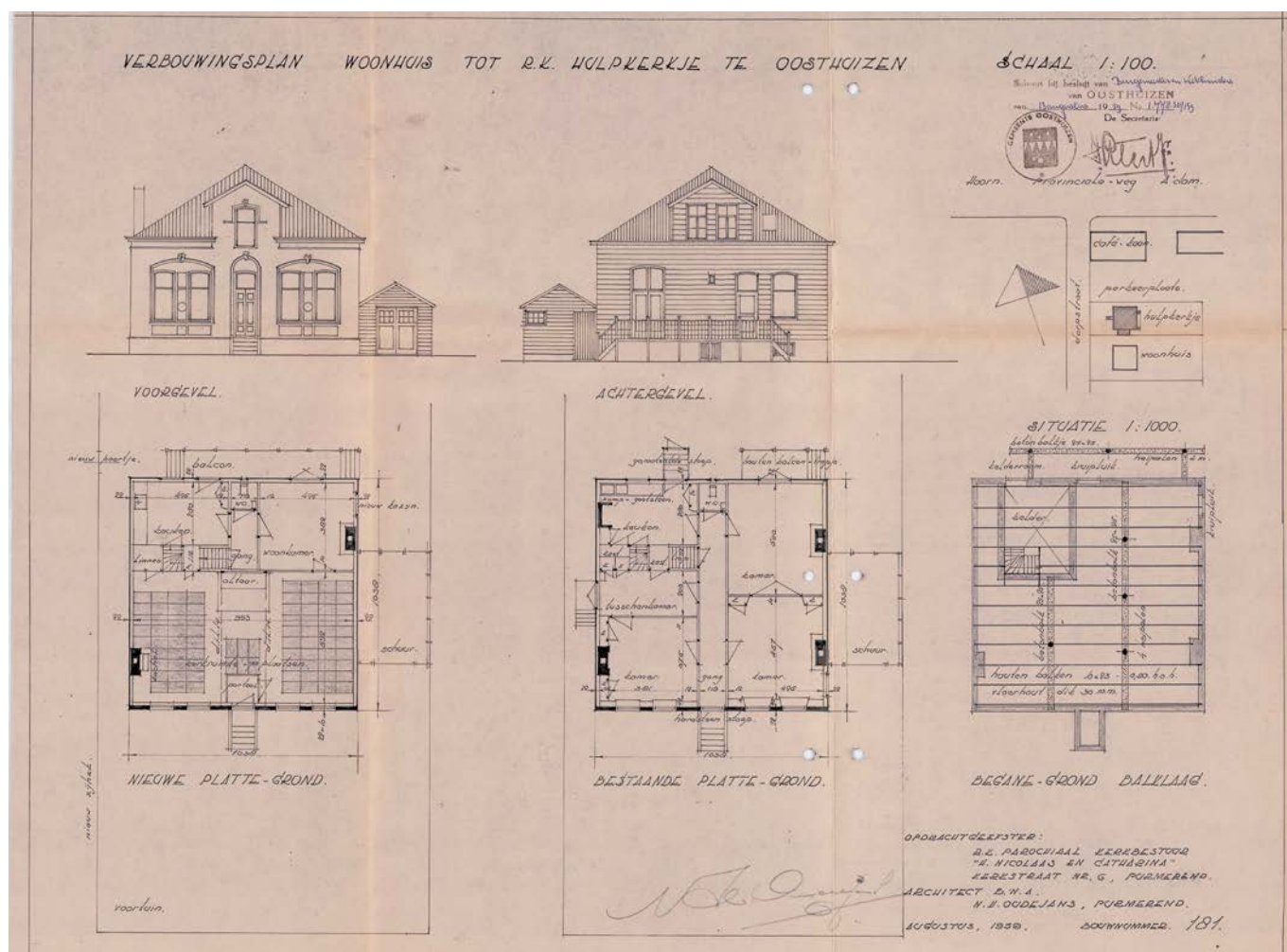
Adres: Raadhuisstraat 3, Oosthuizen
 Ingebruikname: 1961
 Huidige functie: Kerk
 Status: Geen monument

mensen in de viering. De gemiddelde leeftijd ligt hoog, afgezien van 1 gezin met jonge kinderen. Corona heeft ervoor gezorgd dat een aantal kerk-gangers niet meer terug is gekomen.

De onderlinge betrokkenheid is groot, en daarmee ook de financiële bijdragen die kerkleden doen. Er zit een zorgcentrum aan de kerk vast, waardoor het zorgcentrum de kerk kan gebruiken als stiltecentrum, en de geloofsgemeenschap kan de recreatiezaal van het zorgcentrum gebruiken als ontmoetingsplaats voor koffiedrinken.

Toekomstperspectief

De kerk heeft een afnemend aantal leden. Aan het gebouw is enig onderhoud te doen. Door de grote onderlinge betrokkenheid van leden en vrijwilligers is het heel mooi om elke 14 dagen een katholieke viering hier te houden. Maar er moet ook rekening mee worden gehouden dat dit in de toekomst niet meer haalbaar is, onder meer vanwege de stijgende leeftijd van de leden en de betrokken vrijwilligers. Het is denkbaar dat in de nabije toekomst de direct naastgelegen ouderenorganisatie gebruik zou willen maken van dit pand.

Grote Kerk Oosthuizen

Aanleiding bouw

Het huidige kerkgebouw kwam in twee fasen tot stand in 1511 tot 1518 en was tot de Reformatie gewijd aan de heilige Nicolaas. Vóór dit kerkgebouw stond er een eerdere kerk.

Huidig gebruik

De kerk wordt gebruikt van eind april t/m oktober als expositieruimte. Daarnaast worden er concerten gehouden, en zijn er uitvaarten en huwelijken. De Protestantse gemeente organiseert hier jaarlijks 8 kerkdiensten. In de winter wordt de kerk niet gebruikt omdat er geen verwarming is. Het bijzondere 15e-eeuws orgel in middentoonstemming wordt tegen betaling bespeeld door orgelliefhebbers.

Bouwkundige beschrijving

De Grote Kerk is een eenbeukige, bakstenen laatgotische kruiskerk. Het schip en transept zijn even lang waardoor de plattegrond min of meer de vorm van een Grieks kruis benadert. Na de reformatie is het koor dichtgemetseld en eeuwenlang gebruikt als woonhuis, school en opslag. In de vorige eeuw is het koor weer bij de kerkruimte gevoegd.

De westgevel bevat geen ramen, waardoor het bouwvolume van de kerk een onvoltooide indruk maakt. De met leien gedekte zadeldaken worden op het snijpunt boven de viering bekroond door een achtzijdig houten vieringtorentje, bekleed met lood, opengewerkt, voorzien van uurwerken in de diagonalen, en een opengewerkte uivormige bekroning. Bovenop het torentje staan een kruis en een weerhaan. In het vieringtorentje hangt een door Geert van Wou gegoten klok uit 1511. De blinde westgevel bevat een portaal met daarboven een houten zonnewijzer uit de 18e eeuw. In de geveltop zitten drie kleine ronde vensters, zgn. oculi.

Het interieur is zeer licht en ademt de sfeer van de Hollandse laatgotiek, voorzien van blauw-geschilderde, houten tongewelven met bruine trek balken. Tekenend voor de calvinistische opvattingen zijn de prominent voor het koor geplaatste kansel en het koorhek. Opmerkelijk is dat het interieur in de periode na de Reformatie rijk is aangekleed met een monumentaal praalgraf van François van Bredehoff (o.a. vrijheer van Oosthuizen en burgemeester van Hoorn; 1648-1721) uit 1723. Het domineert het zuidtransept en staat boven een grafkelder, waarin acht nazaten van hem liggen begraven. Uit de late middeleeuwen stamt het orgel dat bij de Reformatie buiten gebruik werd gesteld, maar in de kerk bleef staan. Het orgel is een van de oudste bespelbare orgels van het land.

Adres: Raadhuisstraat 61,
Oosthuizen

Ingebruikname: 1518

Huidige functie: Kerk en cultureel centrum

Status: Rijksmonument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Hervormde Kerk in Yerseke

Omgevingswaarde

De kerk ligt op een kruispunt van wegen aan de rand van het dorp, en is, ook vanwege de omvang, van verre al te zien. Rondom de kerk ligt een tuin met bomen, en een begraafplaats. De kerk is omgeven door klassieke (woon)bebouwing.

Cultuurhistorisch belang

De huidige kerk ligt relatief excentrisch aan de westzijde van het dorp, maar oorspronkelijk was het dorp min of meer om de kerk heen gebouwd. Vanwege het dreigende water vanuit de toen nog niet drooggemalen Beemster is de kern van het dorp in de loop van de 16e eeuw noordoostwaarts verplaatst tot achter de dijk.

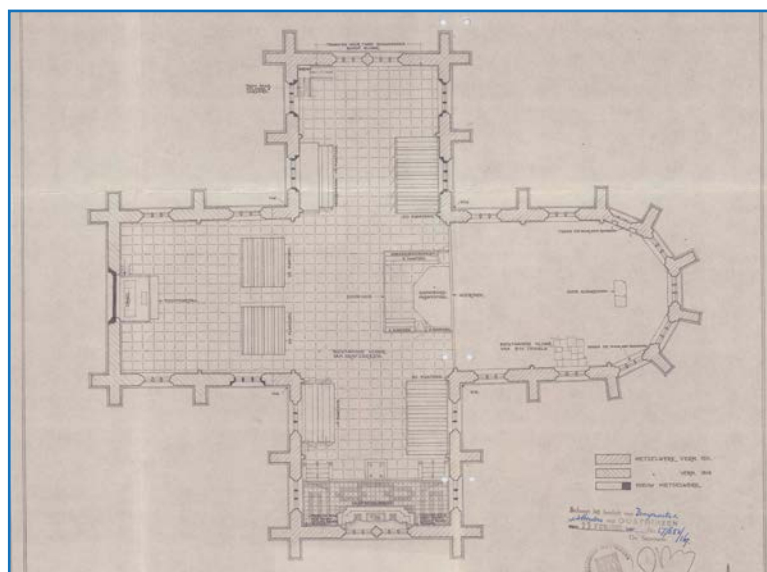
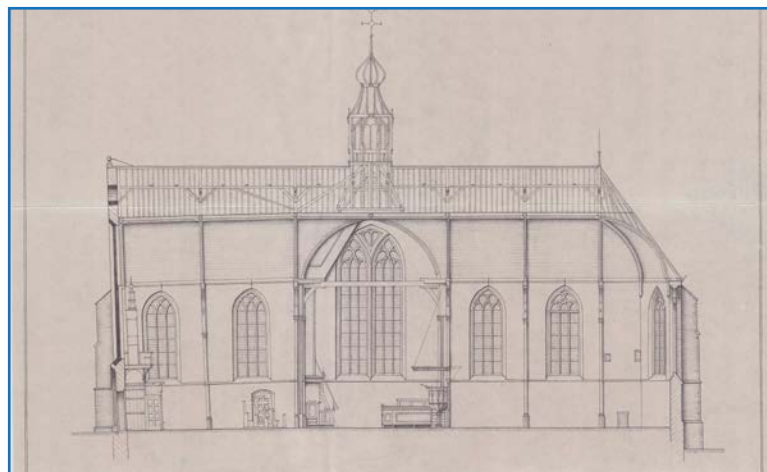
De Grote Kerk behoort tot de markante nog bewaard gebleven voorbeelden van de late Hollandse gotiek in Noord-Holland. De kruiskerk met vieringtorentje bepaalt het dorpsbeeld en vormt al vijf eeuwen een belangrijk herkenningspunt. Het interieur vormt een staalkaart van de kerkelijke interieurkunst uit de vroeg-Reformatorische periode en herinnert door middel van het praalgraf en de rouwborden aan de invloedrijke notabelen in het Holland van de 17e eeuw. Ook het orgel waarvan delen nog uit de late middeleeuwen dateren heeft een voor ons land hoge zeldzaamheidswaarde. De kerk is sinds 1982 in bezit van de Stichting Oude Hollandse kerken en is een Rijksmonument.

Geloofsgemeenschap

Alhoewel er geen eigen geloofsgemeenschap behoort tot deze kerk, wordt er wel met enthousiasme gevierd door de Protestantse gemeente, die haar vieringen verdeelt over verschillende kerkgebouwen. De Protestantse gemeente Zeevang Oudendijk houdt zo'n 8 vieringen per jaar in deze kerk.

Toekomstperspectief

De kerk wordt gebruikt voor een cultureel programma met exposities, concerten, voorstellingen en bijeenkomsten. Ook wordt de kerk verhuurd voor rouw- en trouwdiensten. Het blijkt een uitdaging om voldoende vrijwilligers te vinden die beheer, verhuur en organisatie op zich willen nemen.

Voormalige Hervormde Kerk Warder

Aanleiding bouw

Het kerkje uit 1847 verving een kerk uit ca. 1500, die wegens bouwvalligheid moest worden gesloopt.

Huidig gebruik

De kerk is in bezit van Stichting Kerkgebouw Warder. Begin jaren 1970 is het wegens bouwvalligheid en teruglopend kerkbezoek gesloten. In 1975 is het in gebruik genomen als sportzaal. De sportzaal wordt gebruikt door verschillende partijen. Schoolklassen maken er gebruik van voor de gymlessen. Daarnaast zijn er clubs en verenigingen die de ruimte huren, zoals een schilderclub. Het gebouw is geschikt voor multifunctioneel gebruik. Met regelmaat worden er ook toneelvoorstellingen georganiseerd, en soms een uitvaart.

Bouwkundige beschrijving

De vorige kerk was een laatgotische kruiskerk met dakruiter, die veel leek op de kerk van Oosthuizen. Het huidige kerkje werd een stuk soberder en kleiner dan de vorige kerk. Het werd gebouwd in de voor die periode kenmerkende neoclassicistische stijl. Het is een rechthoekige zaalkerk die gedekt is door een half schilddak. Aan de oostzijde is het dak afgewolfd. Het kerkdak bevatte van oorsprong dakpannen, maar is sinds de jaren '70 met golfplaten bedekt. In elke zijgevel bevinden zich vier rondboogvensters, voorzien van houten roeden. De achtergevel is geheel blind – zonder vensters.

De verhoogde voorgevel bevat een tempelfront en kroonlijst op de hoogte van de dakgoot. Daarboven verjongt de gevel zich, is deze voorzien van een kleinere kroonlijst, natuurstenen ornamenten in de hoeken, en een rozet. Daar bovenuit steekt de vierkante houten daktoren. Deze daktoren verjongt zich andermaal ter hoogte van de klokkenverdieping en wordt bekroond door een achtzijdig naaldspitsje. De spits is met koper bedekt. In de toren hangt een kleine klok, gegoten door Claudy Fremy in 1685. De ingang in de voorgevel wordt omgeven door een eenvoudige witte risaliet en bestaat uit een grote dubbele groene deur. Het kerkinterieur is sinds de jaren 1970 niet meer intact. Vanwege de verbouwing tot sportzaal is een tussenplafond ingebouwd en een betonvloer gestort.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Grote Kerk op Schiermonnikoog

Omgevingswaarde

De kerk ligt aan de doorgaande weg door Warder. Naast en achter de kerk ligt een begraafplaats. Iets verder naar achteren staat een basisschool, en aan de andere zijde van de kerk een horecagelegenheid. De kerk is het enige rijksmonument van het dorp, en onderdeel van de historische lintbebouwing.

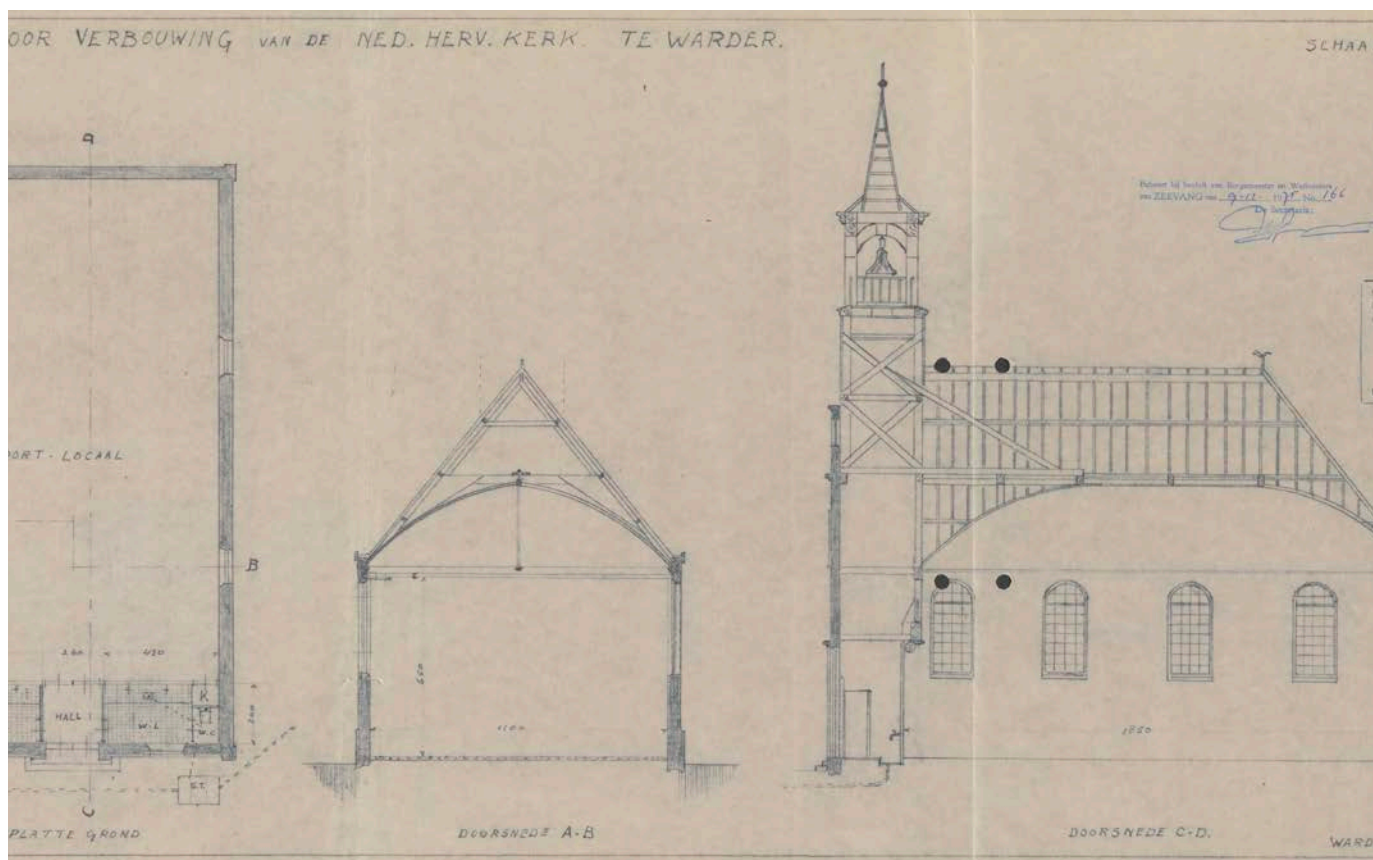
Adres: Warder 122, Warder
Ingebruikname: 1847
Huidige functie: Sportzaal
Status: Rijksmonument

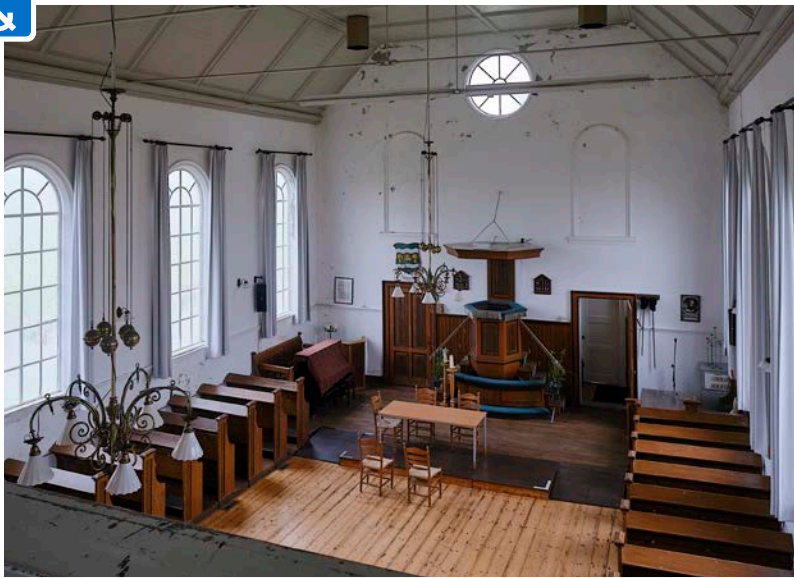
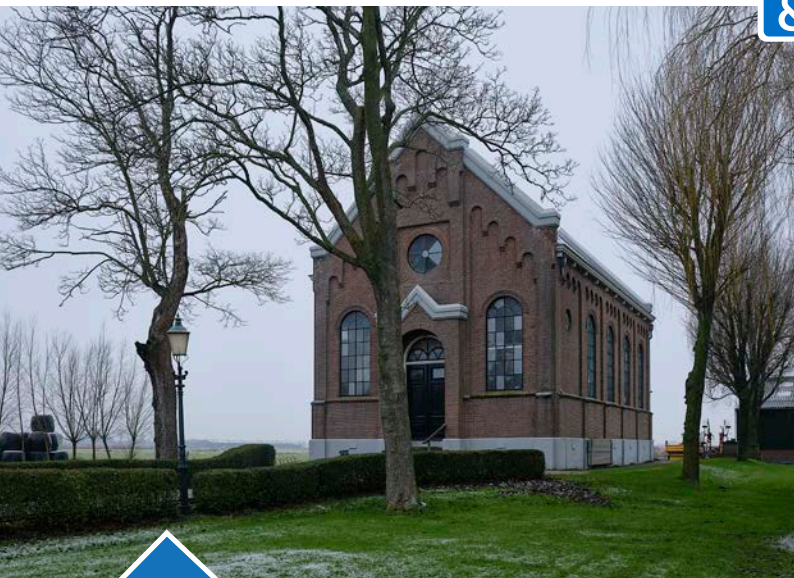
Cultuurhistorisch belang

Het kerkje van Warder is een karakteristiek, uitwendig vrij gaaf en herkenbaar gebleven, voorbeeld van een hervormd dorpskerkje in neoclassicistische trant. Het bepaalt het dorpsbeeld. In 1967 is het op de Rijksmonumentenlijst geplaatst.

Toekomstperspectief

De exploitatie komt goed rond en er is een actief bestuur van 10 personen dat beheer, verhuur en klein onderhoud regelt. De energielasten zijn echter hoog, en ook ligt er onderhoud te wachten aan de voorgevel en het portaal. Ook verkent het bestuur de mogelijkheden voor verduurzaming, zoals zonnepanelen, en infraroodpanelen. Hierbij is advies en financiële ondersteuning door de gemeente zeer welkom.

Kerkje van Middellie

Aanleiding bouw

De kerk werd gebouwd dankzij een legaat van 6000 gulden. Voorwaarde voor de schenking was dat het kerkje in geval van bouwvalligheid door een nieuw kerkgebouw zou worden vervangen en dat het in zijn geheel vrij zou blijven staan. Het kerkje verving een houten voorganger uit vermoedelijk 1772 op min of meer dezelfde plaats. Dat kerkje was in slechte staat en werd te klein voor het aantal gelovigen. De huidige kerk is gebouwd naar een ontwerp van de kerk in Noordeinde, ontworpen door de architect J.H. Lehman. Het kerkgebouw en de grond is in 2013 in eigendom overgegaan naar Stichting Kerkje Middellie die al enkele tientallen jaren zorgde voor de exploitatie van de kerk.

Huidig gebruik

Jaarlijks is er een aantal uitvaarten en huwelijken en een Kerstviering. Ook worden activiteiten georganiseerd als steenwerpen en oliebolle bakken. Daarnaast is er een cultureel programma met exposities.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkje is een rechthoekig zaalkerkje met rondboogvensters. Het zadeldak wordt gedekt door zwarte Hollandse pannen. Het kerkje is vijf traveeën diep. De zijgevels worden geaccentueerd door lisenen en rondboogfriezen, waarmee het gebouw neoromaanse elementen vertoont. Het

staat op een verhoogde, gecementeerde plint. De voorgevel bevat een middenrisaliet, een stoep en portiek, dubbele deur en rondboogbovenlicht. Daarboven zit een klein roosvenster en ter weerszijden van de ingang bevinden zich rondboogvensters. De travee aan de ingangszijde bevat twee kleine roosvensters ter verlichting van de orgeltribune binnen. De geveltop wordt geaccentueerd door klimmende rondboogfriezen. De vierdelige rondboogvensters zijn voorzien van sobere gietijzeren roeden. Aan de achterzijde van de kerk bevindt zich een eenlaags uitbouw ten behoeve van de consistoriekamer, gedekt door een half schilddak.

Het witgepleisterde interieur is sober en kenmerkt daarmee de opvattingen van de doopsgezinden. Het orgel uit 1865 van de fa. Van Dam & Zn heeft aanvankelijk in het vorige kerkje gestaan. Het meubilair, waaronder de kansel midden tegen de achterwand, dateert uit de bouwtijd. De houten zoldering bestaat uit een vlak midden en schuine zijkanten, is eveneens witgeverfd en is voorzien van ijzeren trekstangen.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Doopsgezinde Vermaning te Noordeinde

Adres:	Middellie 79, Middellie
Ingebruikname:	1899
Huidige functie:	Kerk en cultureel centrum
Status:	Rijksmonument

Omgevingswaarde

Het kerkje van Middellie staat iets achteruit langs de doorgaande weg, omringd door enkele bomen en een sloot. Bij de bouw is bedongen dat er geen andere bebouwing rond het kerkje komt. Het kerkgebouw is een onderscheidende klassieker in de historische lintbebouwing.

Cultuurhistorisch belang

De Vermaning in Middellie is een karakteristiek, gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een doopsgezind kerkgebouw uit omstreeks 1900, dat qua bouwwijze en aankleding schatplichtig is aan de traditie van dit kerkgenootschap, waarin nederigheid uitgangspunt was. In 1997 is de Vermaning een rijksmonument geworden.

Geloofsgemeenschap

De doopsgezinde gemeente is per 1 januari 2020 opgeheven. Enkele van de leden bezoeken de kerkdiensten in Middenbeemster.

Toekomstperspectief

Corona heeft wel een teruggang in bezoekers en activiteiten gegeven, en daarmee een teruggang in inkomsten. Nu is het bestuur weer aan het opbouwen met het aantal activiteiten. Tegelijk wordt ook concurrentie gevoeld met zowel de horeca in het dorp als de kerkjes in omliggende plaatsen. Er is een mooi aantal betrokken vrijwilligers. De kerk is in goede staat. De consistorie is overigens niet als monumentaal aangewezen. Het zou voor de inkomsten goed zijn als er vaste huurders komen. Enige steun in menskracht en financiën is wenselijk.

Hervormde Kerk Kwadijk

Aanleiding bouw

Omstreeks 1400 werd vermelding gemaakt van het dorpje Kwadijk met kerk. Het eerste kerkje was waarschijnlijk een klein houten zaalkerkje dat onder de parochie van Edam viel. De daaropvolgende kerk dateert uit circa 1500 en was een laatgotische kruiskerk met een kleine vieringtoren. Deze kerk leek veel op de Grote Kerk in Oosthuizen en lag op een eiland waardoor deze alleen per boot was te bereiken. In 1835 werd de huidige kerk gebouwd met o.a. de stenen van de voorganger, maar wel aanzienlijk kleiner en eenvoudiger dan de vorige kerk. De waarschijnlijke reden was dat het dorp in de 18e en 19e eeuw was gekrompen. Aannemer De Zeeuw uit Edam bouwde de nieuwe kerk voor 1500 gulden. In 1959 kreeg het kerkje van Kwadijk een primeur: de eerste vrouwelijke predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk werd hier geïnstalleerd.

Huidig gebruik

In 1982 is het kerkje overgedragen aan de Stichting Oude Hollandse Kerken en is het gerestaureerd. De kerk wordt beheerd door een plaatselijke commissie. Er vinden uitvaarten en huwelijken plaats. Ook worden er regelmatig feesten en recepties georganiseerd en zijn er concerten en exposities. De kerk doet ook mee met activiteiten als de jaarlijkse muzikale fietstocht, kunstmaand, Burendag en kerstmarkt. Daarnaast huurt de christengemeente uit Purmerend tweewekelijks.

Bouwkundige beschrijving

Het is een rechthoekig bakstenen zaalkerkje van zes traveeën met een vierkante houten daktoren aan de westzijde. De oostgevel is blind en bevat muurankers. De plint is gecementeerd en is in een lichtbeige kleur geschilderd. De zijgevels bevatten elk zes eenvoudige driedelige spitsboogvensters die gevuld zijn met houten roeden. De gevels zijn eveneens van muurankers voorzien. Het zadeldak heeft zwartgrijze Hollandse pannen. De torengevel (westzijde) bevat twee ondiepe steunberen met daar tussen een portaal met bovenlicht in een rondboog. Hoog daarboven zit een klein roosvenster. Verder is de westgevel uiterst sober en bevat muurankers. De houten toren is witgeverfd en heeft aan alle vier zijden twee gekoppelde galmgaten met daaronder – aan de west- noord- en zuidzijde – een wijzerplaat. Op de toren staat een kleine ingesnoerde naaldspits die met koper is bedekt en wordt bekroond door een vergulde wereldbol, kruis en torenhaan.

Het interieur wordt overdekt door een lichtgroen geschilderd houten tongewelf met trekbalen. Tegen de blinde oostmuur staat een sobere houten kansel met klankbord, omgeven door een dooptuin met twee dooppoorten. Aan weerszijden van de kansel staan de banken voor de kerkenraad en de ouderlingen en eveneens herenbanken. De kerkzaal wordt verlicht door smeedijzeren lichtarmaturen. De kerkvloer bestaat uit vierkante hardstenen plavuizen en grafstenen uit de vorige kerk. Het tweeklaviers orgel uit 1866 aan de westzijde werd gebouwd door de firma Flaes en Brünjes te Amsterdam.

Adres: Kwadijk 87, Kwadijk
Ingebruikname: 1835
Huidige functie: Kerk en cultureel centrum
Status: Rijksmonument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Hervormde Kerk van Jisp en de Dorpskerk in Durgerdam

Omgevingswaarde

De kerk van Kwadijk lag voorheen op een eiland. De kerk ligt iets naar achteren aan de doorgaande weg. Naast de kerk staat een basisschool. Naast de voetbalkantine is de kerk de enige publiekslocatie in het dorp. Het kerkgebouw vormt een klassiek ensemble met de naastgelegen woning (voorm. pastorie) en waarop het voormalig Raadhuis goed aansluit.

Cultuurhistorisch belang

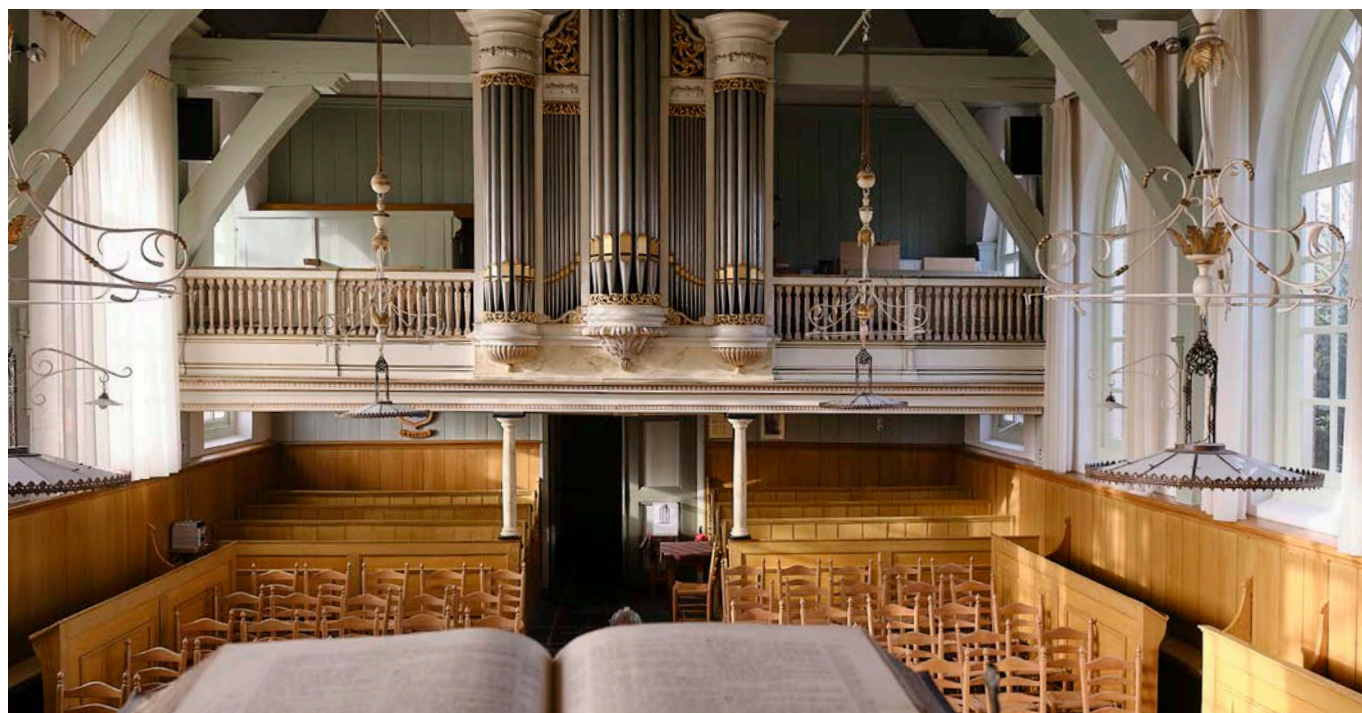
Het kerkje van Kwadijk is een karakteristiek voorbeeld van een vroeg-19e-eeuws hervormd dorpskerkje met houten daktoren, waarmee het de Noord-Hollandse regionale bouwwijze van de 17e eeuw lijkt te kenmerken.

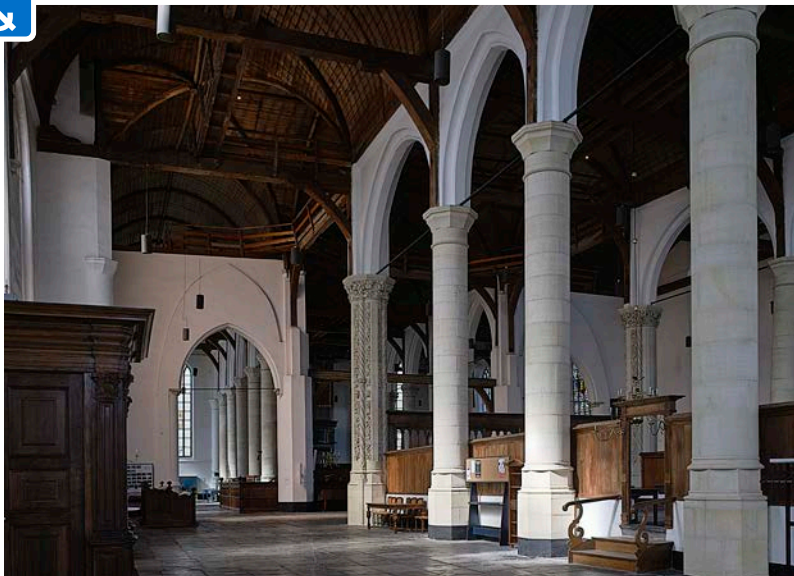
Geloofsgemeenschap

Voorheen kerkte de Protestantse gemeente van Zeevang en Oudendijk hier met een aantal vieringen per jaar. Het aantal bezoekers voor deze vieringen nam echter zodanig af dat de vieringen niet meer haalbaar waren.

Toekomstperspectief

De exploitatie is goed, maar de energielasten beginnen te drukken. Tegelijk wil het bestuur geen commerciële prijzen gaan rekenen voor de verhuur, maar liever een toegankelijke kerk voor de Kwadijkers blijven. Het aantal inwoners van Kwadijk wordt uitgebreid vanwege een nieuwbouwproject. Dit biedt perspectief voor het gebruik van de kerk en het aantrekken van vrijwilligers voor beheer, verhuur, catering, organisatie en pr.

Grote of Sint Nicolaaskerk Edam

Aanleiding bouw

De geschiedenis van de huidige kerk, tot de Reformatie gewijd aan de heilige Nicolaas, gaat terug tot het begin van de vijftiende eeuw. Kort na 1500 is de kerk uitgebreid en kreeg zij haar huidige omvang. Hiermee behoorde de kerk tot de grootste kerkgebouwen van de Republiek. In 1572 ging de kerk over naar de protestanten. In 1602 en 1699 werd de kerk getroffen door brand. Hierna volgde herstel, waarbij de toren zijn huidige vorm kreeg en iets lager werd dan voorheen.

Huidig gebruik

Het gebouw is eigendom van de Stichting Kerkelijke monumenten Edam. De grond is eigendom van de kerkgemeente. De kerk wordt gebruikt voor exposities, concerten, huwelijken, uitvaarten en bijeenkomsten. Daarnaast is de kerk in gebruik bij de protestantse gemeente van Edam.

Bouwkundige beschrijving

De kerk is een driebeukige bakstenen hallenkerk van kolossale omvang. De totale lengte en breedte bedragen buitenwerks respectievelijk ca. 88 en 35 meter, waardoor de kerk de grootste hallenkerk van Nederland is. Opvallend is het zeer diepe koor van zes traveeën aan de oostzijde, dat even diep is als het schip dat ook zes traveeën telt. Een typerend aspect van de hallenkerk zijn de drie beuken die zowel even breed als hoog zijn. De zijbeuken van het schip hebben een ongelijke lengte: de

noordbeuk is een travee langer dan de zuidbeuk en loopt langs de toren door. Hierdoor is de westzijde van de kerk asymmetrisch. Het is niet geheel duidelijk waar deze extra travee aan de noordzijde van de kerk voor diende. Mogelijk lag hier tot de Reformatie de doopkapel. Aan de zuidzijde van het koor bevindt zich een kleine aanbouw ten behoeve van de librije.

Aan de westzijde van het schip bevindt zich de vierkante westtoren, die in verhouding tot de enorme omvang van de kerk een bescheiden hoogte van 42 meter heeft. De westtoren wordt bekroond door een korte, achzijdige ingesnoerde naaldspits op een vierkante basis. Het interieur van de kerk is imposant door de weidse ruimte. De drie beuken zijn geheel overdekt door houten tongewelven: deze bouwwijze komt in de middeleeuwse kerkgebouwen in het Hollandse veel voor. Opmerkelijk is dat de tongewelven niet alleen zijn voorzien van houten trekbalken om de zijdelingse druk op te vangen, maar dat een deel van deze trekbalken tevens als loopbrug fungeert. Opvallend zijn de lange loopbruggen die in de lengterichting der beuken op de trekbalken zijn aangebracht. De kerk herbergt een bijzondere en complete serie gebrandschilderde vensters uit de periode tussen 1602 en 1625. Deze ramen vormen een hoogtepunt uit de gebrandschilderde glaskunst uit de periode van de Republiek, daarmee van de Hollandse renaissance.

Adres: Grote Kerkstraat 59, Edam
Ingebruikname: 15e eeuw
Huidige functie: Kerk en cultureel centrum
Status: Rijksmonument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Grote of St. Nicolaaskerk in Monnickendam

Omgevingswaarde

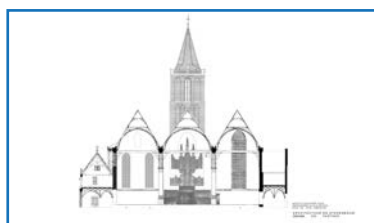
De Grote kerk heeft een opmerkelijke en beeldbepalende ligging aan de noordwestelijke rand van Edam en is van verre zichtbaar. Naast en achter de kerk ligt een kerkhof. De kerk is met de omliggende gebouwen onderdeel van het beschermd stadsgezicht.

Cultuurhistorisch belang

De kerk is de grootste laatgotische hallenkerk van het vroegere Hollandse gebied en behoort tevens tot de grootste gotische hallenkerken van Noord-Europa. Hiermee is zij een hoogtepunt van de Hollandse gotiek. De liturgische inrichting uit de periode van kort na de Reformatie is nog vrijwel compleet en is daarmee een goed voorbeeld van een dergelijke inrichting uit de vroeg-Calvinistische periode. De gebrandschilderde vensters uit de vroege 17e eeuw behoren tot de zeldzame voorbeelden van kerkelijke glasschilderkunst uit die tijd, zowel vanwege de grote omvang als qua stijl en symboliek. Ze tonen aan dat de stad Edam een belangrijke positie genoot als handelsstad in de Republiek tijdens de vroege 17e eeuw. De kerk heeft een opmerkelijke en beeldbepalende ligging aan de noordwestelijke rand van Edam en is van verre zichtbaar. In 1967 is de kerk op de Rijksmonumentenlijst geplaatst.

Geloofsgemeenschap

Er is een actieve Protestantse gemeenschap, de kerkgemeente Edam. Kerkgemeente Edam is een van de gebruikers van deze kerk tijdens de zomerperiode.

Toekomstperspectief

Deze grote kerk is ook een grote opgave. De stichting heeft ook de toren in eigendom, en er zijn op dit moment niet genoeg middelen voor de kostbare restauratie en het onderhoud daarvan. Er zijn veel betrokken vrijwilligers, maar de gemiddelde leeftijd stijgt. Daarnaast vragen zowel het energieverbruik als de verduurzaming aandacht. Het bestuur vindt het wenselijk dat er een platform gecreëerd wordt van samenwerkende kerken om overleg voeren over onder meer tarieven en exploitatie. Het zou wenselijk zijn om hierin ook met de burgerlijke gemeente te kunnen optrekken. Een kans is de ontwikkeling van de librije, de oude Latijnse school. De bedoeling is om deze voor het publiek toegankelijker te maken. Mocht er in de toekomst nagedacht worden over medegebruik of bijbestemming dan zou een deel van de kerk kunnen worden gebruikt voor een andere invulling.

Groenlandkerk Edam

Aanleiding bouw

De Groenlandkerk op de hoek van de Achterhaven en het Groenland werd in 1891 opgericht door de Afscheidenen. Deze groepering vond haar oorsprong bij de Afscheiding van 1834, toen een groep kerkleden de Nederlandse Hervormde Kerk verliet vanwege onvrede over de toenmalige liberale koers van dat kerkgenootschap. Aanvankelijk hadden de Afscheidenen geen bestaansrecht en kerkten zij in woonhuizen of schuren. In de tweede helft van de 19e eeuw verbeterde hun maatschappelijke positie en mochten zij eigen kerkgebouwen stichten. In Edam gebeurde dat pas in 1891. Het nieuwe kerkje werd ontworpen door de ouderling P. Groot en de bouw duurde drie maanden. Bij de ingebruikname telde de gemeente iets meer dan honderd leden. In 1892 gingen de afgescheidenen en de dolerenden (de in 1886 vanuit de Hervormde kerk afgesplitste groepering van dr. Abraham Kuiper) samen verder onder de Gereformeerde Kerken in Nederland. Ruim honderd jaar later hield het kerkgenootschap op als zelfstandig te bestaan, vanwege de fusie met de hervormden en de lutheranen. De Groenlandkerk werd uiteindelijk overbodig en dientengevolge in 2015 verkocht.

Huidig gebruik

De Groenlandkerk heeft sinds 2017 een woonbestemming en is sinds 2018 in gebruik als woonhuis.

Bouwkundige beschrijving

De Groenlandkerk is een sobere rechthoekige zaalkerk zonder toren, onder een zadeldak. De bouwstijl is neogotisch. Het dak is aan de achterzijde afgewolfd. Het kerkje is vier traveeën diep. De voorgevel lijkt op die van het Witte Kerkje aan de Nieuwehaven, behalve dat aan het Groenland spitsboogvensters en schoonmetselwerk werden toegepast. De voorgevel bevat een spitsboogvormige entree, geflankeerd door twee spitsboogvensters en daarboven een rozet. De ramen zijn voorzien van gietijzeren roeden. Boven de entree hangen twee sierlijke gietijzeren lantaarns. De gevel is verder voorzien van twee lisenen ter weerszijden van de entree en een reeks klimmende rondboogfriezen onder de geveltop. Ook de zijgevels zijn van spitsboogvensters met gietijzeren roeden voorzien. In de derde travee aan de zuidzijde bevindt zich een zij-ingang. Vanwege de schaarse financiële middelen van de afgescheiden gemeente werd het gebouwtje sober uitgevoerd. Bij de verbouwing tot woning heeft het gebouw o.a. een nieuwe fundering, vloer- en muurverwarming en vensterisolatie gekregen. Ook is er een staalconstructie geplaatst los van de buitengevels.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- De Hoeksteen in Vollenhove
- Voormalige gereformeerde kerk in Borssele

Adres: Groenland 1, Edam
Ingebruikname: 1891
Huidige functie: Woonhuis
Status: Gemeentelijk monument.

Omgevingswaarde

De Groenlandkerk is gelegen op de hoek van het Groenland en de Achterhaven. Naast de kerk lag voorheen de kosterswoning, de ruimte is nu groen gehouden met lage begroeiing. Het Groenland valt onder het beschermd Stadsgezicht.

Cultuurhistorisch belang

De Groenlandkerk is een karakteristiek voorbeeld van een voormalig kerkgebouw van de afgescheidenen, later de gereformeerden. De sobere vormgeving en bescheiden afmetingen zijn kenmerkend voor de laat-19e-eeuwse kerkgebouwen van dit genootschap. Zo was ook bij de totstandkoming van de Groenlandkerk geen professionele architect betrokken, hetgeen bij dit kerkgenootschap tot het einde van de 19e eeuw gebruikelijk was.

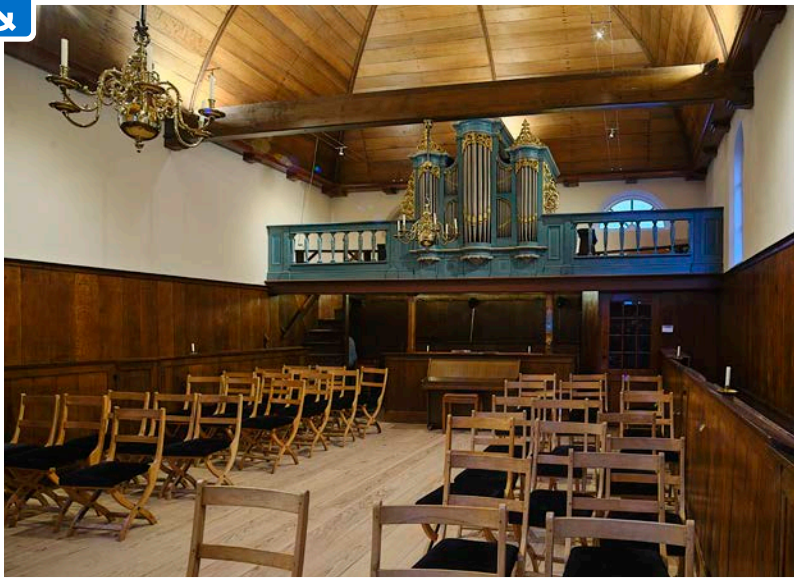
Geloofsgemeenschap

De geloofsgemeenschap van gereformeerden hield op te bestaan vanwege de fusie met de hervormden en lutheranen in de jaren 90 van de vorige eeuw. Het kerkgebouw werd overbodig en is in 2015 gesloten.

Toekomstperspectief

De huidige bewoners wonen met veel plezier in deze voormalige kerk. Het gebouw is duurzaam en goed geïsoleerd en zeker toekomstbestendig.

Doopsgezinde Vermaning Edam

Aanleiding bouw

De huidige Vermaning achter de Kaasmarkt ontstond in 1702, nadat een vorig gebouw door brand in 1699 verloren ging. Die brand zou zijn overgeslagen vanuit de vuurzee die toen in de Grote Kerk woedde.. In die periode mochten zij geen zichtbare kerk bouwen. Dat verklaart de verscholen ligging van het huidige kerkje. Vanaf 1795 kregen de doopsgezinden dezelfde rechten als de gereformeerden (vanaf 1816 hervormden) en overige kerkgenootschappen. Het duurde pas tot 1882 voordat de doopsgezinde gemeente van Edam het kerkgebouw beter zichtbaar maakte vanaf de straat. Een schutting en een turfhok die het zicht op de kerk belemmerden werden verwijderd, en aan de straatzijde kwam een kosterswoning. Aan de achterzijde van de kerk kwam een aanbouw t.b.v de consistorie. De eveneens uit 1882 daterende ingangsevel aan de linkerzijde is bij een latere restauratie weer verwijderd.

Huidig gebruik

Twee keer per maand is er een kerkdienst van de Doopsgezinde gemeente. Daarnaast wordt de kerk ook gebruikt voor bijbelcursussen of andere kerkelijke bijeenkomsten. De kerk wordt ook verhuurd voor bijv. opbaringen en uitvaarten, maar is ook beschikbaar voor de Edammer gemeenschap, bijv. als EHBO-hoofdkwartier tijdens evenementen als de Kaasmarkt. De verhuur zorgt voor een gezonde exploitatie.

De krimp van het aantal leden van de Doopsgezinde gemeente en de stijgende leeftijd van de vrijwilligers die betrokken zijn bij verhuur, onderhoud, kosterschap en facilitaire ondersteuning is wel een uitdaging.

Bouwkundige beschrijving

De Vermaning is een kleine rechthoekige zaalkerk, opgetrokken uit rode baksteen, en gedekt door een schilddak dat is belegd met zwartgrijze Hollandse pannen. Midden op het dak staat een sierlijke kleine houten ventilatieschacht. Het kerkje wordt betreden via de ingang aan het voorpleintje, links in de voorgevel. Daarboven zit een klein boogvenster. De zijgevels worden verlicht door middel van sobere rondboogvensters. Het interieur bevindt zich grotendeels nog in de staat van de bouwperiode. Veel is afgewerkt uit eikenhout, waaronder het tongewelf met trekbalk. Aan de ingangzijde bevindt zich een lage orgeltribune met galerij. Daarboven staat een orgel uit 1903, afkomstig uit de gereformeerde kerk in Gaastmeer (Fr). Tegen de zijwanden staan banken met zijdeurtjes. In het midden staan stoelen. Midden tegen de achterwand staat een sobere kansel. Het oorspronkelijk aanwezige klankbord is na de ingrijpende restauratie in/rond 1990 na uitgebreid overleg niet meer teruggeplaatst.

Adres:	Jan Nieuwenhuizenplein 6, Edam
Ingebruikname:	1702
Huidige functie:	Kerk
Status:	Rijksmonument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Doopsgezinde Vermaning te Oosterend (Texel)
- Doopsgezinde Vermaning te Workum

Omgevingswaarde

De Vermaning ligt iets achteruit, tussen de stedelijke bebouwing van Edam. De kosterwoning is tegen de kerk aangebouwd. Het ensemble maakt onderdeel uit van aaneengesloten bebouwing die is gelegen in het beschermd stadsgezicht.

Cultuurhistorisch belang

De Doopsgezinde Vermaning in Edam is een goed bewaard voorbeeld van een 18e-eeuwse vermaning. Aan het interieur is dat het best af te lezen. De teruggetrokken ligging t.o.v. de straat herinnert aan de achtergestelde maatschappelijke positie van deze groepering gedurende de 17e en 18e eeuw.

Geloofsgemeenschap

De leden van de doopsgezinde gemeenschap zijn niet met veel, maar zeer betrokken. De geloofsgemeenschap is sterk verbonden met de burgerlijke gemeenschap.

Toekomstperspectief

Het bestuur is zich bewust van de uitdagingen die er liggen op gebied van bemensing door vrijwilligers en een dalend ledenaantal. Omdat de exploitatie gezond is en het onderhoud op orde zijn er geen urgente zorgen over het voortbestaan. Ook de rol die het gebouw speelt in de burgerlijke gemeenschap helpt hieraan mee.

Op lange termijn wordt er wel nagedacht over de toekomst van het gebouw, en het eigenaarschap daarvan. Gezien de functie die de kerk ook in de burgerlijke gemeente heeft, zou een evt. maatschappelijke functie voor medegebruik denkbaar zijn.

Speeltoren Edam

Aanleiding bouw

De huidige Speeltoren is een overblijfsel van de Kleine of Onze Lieve Vrouwekerk. Er wordt verondersteld dat hier rond of tot 1310 een kapel heeft gestaan. Vermoedelijk is deze kapel gedurende de 15e en/of begin 16e eeuw vervangen door een groter kerkgebouw. Eerst is een eenbeukige zaalkerk met westtoren ontstaan en daarna volgde een uitbreiding tot een tweebeukige hallenkerk. Rond 1500 werd de toren gebouwd. De achthoekige lantaarn en spits dateren vermoedelijk uit 1568. Het schip telde vijf traveeën, was met houten tongewelven overdekt en voorzien van trekbalken. De kerk had spitsboogvensters. De architectuur vertoonde de late Hollandse gotiek en was daarmee – vooral door het hallenschip – vergelijkbaar met de Grote of St. Nicolaaskerk.

Omstreeks 1572 verloor het kerkgebouw zijn functie voor katholieke eredienst. Mogelijk kreeg het daarna een profane bestemming. In de 18e en 19e eeuw raakte de laatgotische hallenkerk gaandeweg in verval. In 1883 werd de kerk grotendeels afgebroken, op de achterste travee en de toren na. Ter plaatse verrees een gebouw ten behoeve van de Franse school. Bij de restauratie van de toren in 1972 ging men onzorgvuldig te werk door het laatste stukje aanbouw te slopen, waardoor de toren dreigde in te storten. De brandweer kon dit ternauwernood voorkomen door deze te zekeren met behulp van een stalen kabel. Vervolgens werd de toren aan de onderkant gezekeerd en bouwde men de huidige aanbouw, min of meer een reconstructie van de oorspronkelijke travee. Bij het Amsterdamse Rijksmuseum zijn enkele natuurstenen

pijlers en muren van het gesloopte kerkgebouw gereconstrueerd met de bestaande materialen.

Huidig gebruik

Een deel van het gebouw is structureel verhuurd aan een bedrijf als kantoor en als zodanig niet toegankelijk voor publiek. De toren is geopend op Open Monumentendag. Het carrillon wordt op feestdagen bespeeld door een beiaardier. De toren is niet toegankelijk voor publiek. Op feestdagen is het carrillon te horen.

Bouwkundige beschrijving

De Speeltoren is circa 42 meter hoog. De toren bestaat uit een slanke vierkante bakstenen romp van slechts vier bij vier meter en van vier geledingen hoog. Daarbovenop staat een sierlijke natuurstenen balustrade met hoekpinakels en een slanke, natuurstenen lantaarn, voorzien van een klokken-spel en bekroond door een peervormige spits, een kleine lantaarn en een weerhaan. De bakstenen romp bevat aan de westzijde een ingang met een spitsboognis. De geledingen daarboven worden verlevendigd door bakstenen spaarvelden. De klokkenverdieping bevat aan alle vier zijden drie nissen en in de middelste daarvan gekoppelde galmgaten en een uurwerk. Onder de balustrade zit een rondboogfries. In de torenlantaarn hangt een klokken-spel van 37 klokken, waarvan de vier zwaarste in 1561 gegoten zijn door Peter van den Ghein. De overige klokken stammen uit 1970 en zijn gegoten door Petit & Fritsen (Aarle-Rixtel).

Adres:	Lingerzijde 1, Edam
Ingebruikname:	2e helft 15e eeuw
Huidige functie:	Kantoor en carillon
Status:	Rijksmonument

Omgevingswaarde

De Speeltoren torent letterlijk uit boven de huizen rondom. Op het pleintje bij de ingang zijn de contouren van de eerdere kerk weergegeven. Het laat de historie zien van de kerk die hier eeuwen terug gestaan heeft en heeft zo een rol in het historisch centrum van Edam. Dit gebouw en het omliggende bebouwing vormt zo een klassiek geheel van bijzondere waarde.

Cultuurhistorisch belang

De speeltoren bepaalt het stadsbeeld van Edam en is een karakteristiek en door zijn smalle gestalte opmerkelijk voorbeeld van een voormalige kerktoren in de Hollands gotische stijl. De sierlijke torenbekroning markeert de late fase van de Nederlandse gotiek. De Speeltoren is eigendom van de gemeente.

Geloofsgemeenschap

Er was vermoedelijk een katholieke geloofsgemeenschap tot eind 16 e eeuw.

Toekomstperspectief

De toren is in eigendom van en wordt beheerd door de gemeente Edam-Volendam. Het kantoorgedeelte wordt de komende jaren verhuurd. Het carrillon heeft gespecialiseerd kostbaar onderhoud nodig.

De circa zestien grootste klokken zijn aan de buitenzijde van de lantaarn gehangen, omdat deze van binnen te smal is om het gehele klokkenspel onder te brengen. De bolvormige spits en kleine lantaarn zijn bekleed met bladlood en zijn op de acht hoekpunten gedecoreerd met pyrons.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Bakenesserkerk in Haarlem

De Swaen Edam

Aanleiding bouw

Vanaf het begin van de 17e eeuw vestigden zich immigranten uit onder meer Denemarken en Holstein in Edam. Zij brachten het lutherse geloof mee hier naartoe. Doordat de lutherse kerkdiensten in het openbaar waren verboden, moesten de lutheranen bij elkaar komen in huiskerken. In 1740 kon de huidige kerk aan de Voorhaven worden gebouwd op de plaats waar voorheen het stadhuis had gestaan, dat wegens bouwvalligheid moest worden gesloopt. Architect Jan Cloppenburg maakte het ontwerp. In 1770 heeft een brand gewoed, waarna het kerkgebouw is hersteld. In 2007 hield de lutherse gemeente op te bestaan als zelfstandige gemeente vanwege de fusie met de hervormden en de gereformeerden.

Huidig gebruik

De Swaen wordt gebruikt voor vieringen van de Protestantse gemeente Edam van oktober tot Pinksteren. In de zomerperiode worden vieringen in de Grote Kerk gehouden. Daarnaast zijn er in de Swaen lezingen, vergaderingen en concerten, repetities van koren en uitvaarten en huwelijken.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkgebouw is een rechthoekige zaalkerk, gesitueerd tussen de statige grachtenpanden aan de zuidzijde van de Voorhaven. Opvallend is de voorgevel: deze is rijk geornamenteerd met gepleisterde classicistische pilasters en een risaliet,

waarin zich de ingang bevindt. De gevelbekroning is geheel gepleisterd, wordt geaccentueerd door concave randen aan de uiteinden en bevat in het midden een groot ornament met de weergave van een zwaan, het symbool van Luther. De gevelbekroning rust op een kroonlijst.

Het interieur bevindt zich nog grotendeels in de staat van omstreeks 1770. Alleen de stoelen zijn van recente datum. De kerkzaal wordt overdekt door een houten tongewelf dat tegenwoordig grijs is geschilderd en voorzien is van ijzeren trekstangen. De vloer bestaat uit zandstenen plavuizen. De eikenhouten preekstoel, de eikenhouten doopboog en gezangenborden stammen uit de bouw-tijd. Het uurwerk in de kerkzaal is na de brand van 1770 aangebracht. Het orgel staat op een houten orgeltribune met balustrade aan de ingangszijde, stamt uit 1809 en werd gebouwd door G.T. Bätz. Het liturgisch centrum wordt begrensd door een 19e-eeuws doophek met twee doorgangen en doopbogen. Aan weerszijden bevinden zich doopbanken uit de 19e eeuw. In 1934, tijdens het predikantschap van ds. Brandt, werden drie gebrandschilderde ramen in de zuidelijke muur van de kerk aangebracht. Zij werden vervaardigd door de Arnhemse kunstenaar J.H.E. Schilling.

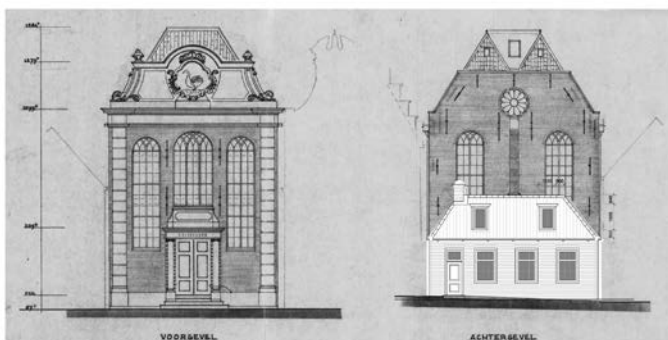
Vergelijkbaar kerkgebouw

- Evangelisch-Lutherse Kerk in Arnhem
- Evangelisch-Lutherse kerk in Den Haag

Adres: Voorhaven 135, Edam
Ingebruikname: 1741
Huidige functie: Kerk
Status: Rijksmonument

Cultuurhistorisch belang

De lutherse kerk in Edam is een karakteristiek, rijk aangekleed, en vrij zeldzaam overgebleven voorbeeld van een 18e-eeuws luthers kerkgebouw in Nederland. Het kerkgebouw met rijke voorgevel herinnert aan de geleidelijk aan verbeterende maatschappelijke positie van de lutheranen in Nederland gedurende de achttiende eeuw. Vanaf toen mochten zij weer enigszins zichtbare kerkgebouwen bouwen, zij het dat de omvang ervan beperkt moest blijven.

Omgevingswaarde

De Swaen ligt aan de Voorhaven in het gebied van het beschermd stadsgezicht van Edam. Het is ooit gebouwd op een bouwkavel, en rechts en links staan er woonhuizen tegen de kerk aan. Aan de achterzijde is de later aangebouwde consistorie en nog buitenruimte. De kerk heeft een centrale ligging in Edam, en is onderdeel van een rij klassiekere (woon) gebouwen aan de Voorhaven.

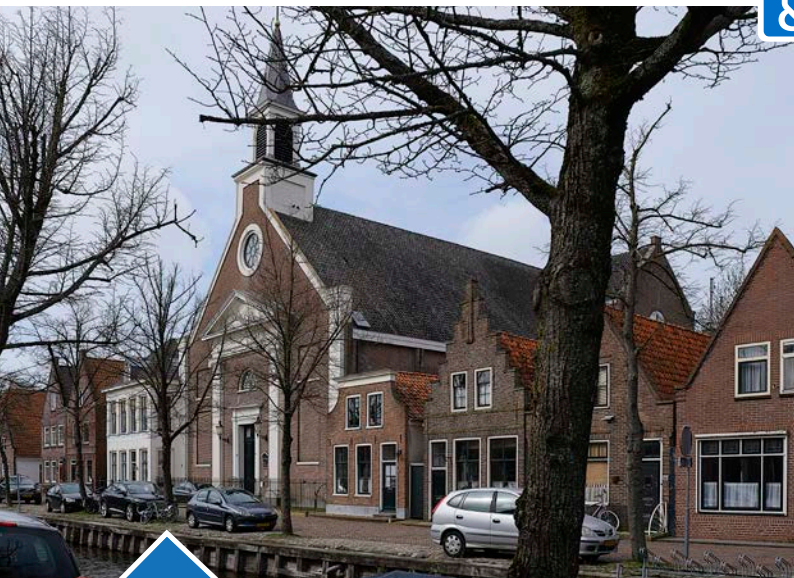
Geloofsgemeenschap

Er is een actieve Protestantse gemeenschap. Tijdens een viering zijn er vaak zo'n 75 bezoekers. Daarnaast zijn er vrijwilligers die taken op zich nemen in het bestuur, als koster of koffieschenker. De gemeente wil meer inzetten op gezinnen, om hiermee het ledenaantal stabiel te houden. De gemeente is ook actief in de relatie met andere kerken, zowel via de Raad van Kerken als via het gezamenlijke kerkblad Venster. Vorig jaar zijn er 3 thema-avonden met de katholieke parochie over duurzaamheid gehouden, een actueel thema dat in veel kerken speelt.

Toekomstperspectief

Het gebouw is in goede staat. Er is net een nieuwe predikant, er is een mooie groep vrijwilligers. Er zit wel zorg in de stijgende gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers, en in de groeiende kosten rondom onderhoud en verduurzaming. Een deel daarvan is al gedaan, de Swaen heeft vloerverwarming en convectoren bij de ramen.

R.K. H. Nicolaaskerk Edam

Aanleiding bouw

In 1578 kwam de rooms-katholieke Grote of St. Nicolaaskerk in protestantse handen. In de daaropvolgende periode was openbare godsdienstuitoefening voor de katholieken verboden. De parochie kwam bijeen in een kleine, onopvallende kapel aan de Achterhaven, waar tot 1212 de moestuin van de pastorie gelegen was. Vanaf 1795 kwam een einde aan de achtergestelde positie van de katholieken. Het aantal zielen was ondertussen gegroeid tot ongeveer 1700. In 1842 werd het kerkbestuur via twee grote schenkingen in de gelegenheid gesteld een geheel nieuwe kerk te bouwen die groot genoeg zou zijn voor alle katholieken uit Edam en Volendam. Zo ontstond in 1846-1847 de huidige neoclassicistische kerk aan de Voorhaven, naar een ontwerp van de waterstaatsarchitect Hermanus H. Dansdorp. Deze kerk werd in 1847 ingewijd.

Huidig gebruik

De kerk is in gebruik als parochiekerk met wekelijks vieringen op zondag. Daarnaast wordt de kerk incidenteel verhuurd voor concerten, uitvaarten en huwelijken. Het verenigingsgebouw wordt ook dagelijks gebruikt door groepen uit de burgerlijke gemeenschap. Aan de kerk vast is de pastorie gebouwd. De drie gebouwen vervullen een maatschappelijke functie door de ontmoeting van kerkleden en inwoners van Edam.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkgebouw is een driebeukige kruiskerk met een pseudobasilicaal schip en een geveltoren, in neoclassicistische stijl. Het schip telt vijf traveeën en wordt uitwendig gedekt door een zadeldak. De lagere koorpartij is eenbeukig. De hoofdbeuken worden overdekt door gepleisterde houten tongewelven, die aan beide zijden op een kroonlijst rusten. Het middenschip rust op ronde Dorische zuilen, herkenbaar aan de lijstkapitelen. De zijbeuken worden door gepleisterde houten kruisgewelven overdekt. De zijbeuken en de eindgevels van het transept worden verlicht door middel van tweedelige rondboogvensters. De ramen zijn voorzien van gebrandschilderd glas uit 1905. Aan de noordzijde is een deel van de vroegere kerk in gebruik als sacristie. Omstreeks de jaren 1960 is het kerkinterieur in Edam in het kader van de liturgische richtlijnen van het Tweede Vaticaans Concilie gemoderniseerd en wit geschilderd.

De voorgevel aan de Voorhaven is uit baksteen opgetrokken. In het midden bevindt zich een grote, deels gepleisterde risaliet met kroonlijst, boogvenster en fronton. Op de hoeken van de voorgevel staan witgepleisterde pilasters. Boven de grote risaliet bevindt zich een klein roosvenster en daarbovenuit steekt de vierkante klokkentoren. Deze verjongt zich ter hoogte van de klokkenverdieping en wordt gedekt door een korte ingesnoerde naaldspits, gedekt met leien. In de toren hangen twee klokken uit 1949. Bovenop de spits staan een vergulde wereldbol en een kruis.

Adres:	Voorhaven 124, Edam
Ingebruikname:	1847
Huidige functie:	Kerk
Status:	Rijksmonument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- St. Nicolaaskerk in Muiden
- H.H. Petrus en Pauluskerk in Den Helder

Omgevingswaarde

De Nicolaaskerk ligt in het centrum van Edam aan de Voorhaven. Aan de Voorhaven steekt de torenspits boven de huizen uit. Aan de ene kant staat de pastorie tegen de kerk aan, aan de andere kant woningen. Aan de achterzijde is een ruime tuin. Het gebouw vormt een mooi ensemble met de aangrenzende pastorie en sluit aan de achterzijde aan op de kavel van de nabijgelegen voormalige RK school, nu De Nieuwe School geheten. De Voorhaven is onderdeel van het Beschermd Stadsgezicht van Edam.

Cultuurhistorisch belang

De rooms-katholieke parochiekerk van St. Nicolaas is een karakteristiek, beeldbepalend en verzorgd voorbeeld van een waterstaatskerk. Het kerkgebouw herinnert aan de gestage groei en emancipatie van het katholieke volksdeel van Edam gedurende de eerste helft van de 19e eeuw, na een periode van onderdrukking door de staat. De neoclassicistische torengevel is beeldbepalend in de historische gevelwand aan de Voorhaven.

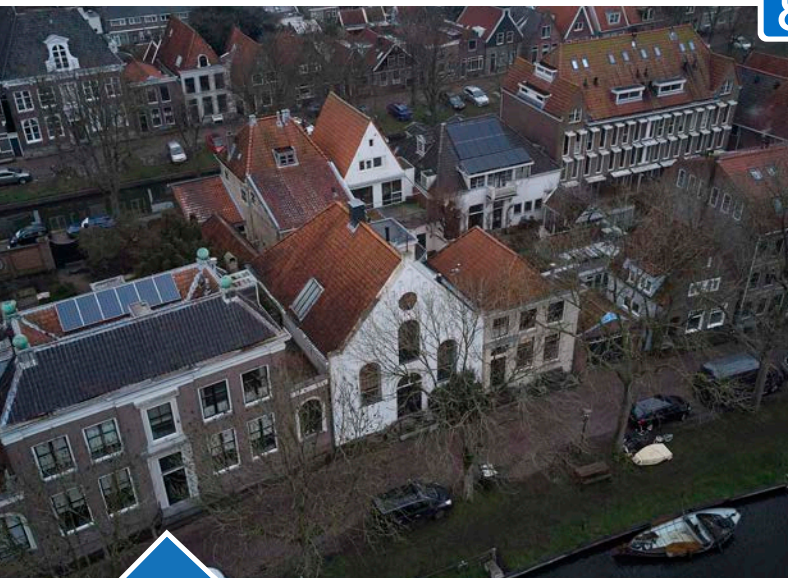
Geloofsgemeenschap

Bij de Nicolaaskerk, onderdeel van de Franciscusparochie, hoort een levendige parochie waarbij zondags zo'n 40-80 bezoekers aanwezig zijn in de viering. Er is op dit moment geen teruggang in ledenaantal. Er zijn genoeg vrijwilligers die zich op flexibele basis willen inzetten. Het is lastiger om mensen te vinden die bestuursverantwoordelijkheid willen dragen.

Toekomstperspectief

De kerk is financieel gezond en kan zich goed redden. Het gebouw is een Rijksmonument, en heeft subsidies ontvangen voor onderhoud. Het zakken van de grondwaterpeil en het inklinkende laagveen hebben wel invloed. Er zitten enkele scheuren in de muren en de fundamenteën zijn inmiddels gestut om verdere schade tegen te gaan. De parochie wil zichtbaar zijn in de stad, en heeft van zich laten horen toen vorig jaar het 175-jarig bestaan werd gevierd. Het is nog niet duidelijk wat het beleid van het bisdom Haarlem-Amsterdam zal zijn als het gaat om afstoten van kerken in deze regio.

Witte Kerkje Edam

Aanleiding bouw

Vanaf het einde van de negentiende eeuw nam bij de hervormden en de gereformeerden de behoefte aan aparte evangelisatielokalen toe, bestemd voor doorweekse activiteiten, zoals catechese en zondagsschool. Het Witte Kerkje aan de Nieuwehaven uit 1900 is een voorbeeld van een dergelijk evangelisatielokaal, opgericht door de hervormde gemeente van Edam.

Huidig gebruik

De huidige eigenaar heeft het kerkje in bezit sinds 1984. In de jaren 80 kwamen veel kunstenaars uit Amsterdam hiernaartoe vanwege de vastgoedprijzen en de mogelijkheden voor werkruimte. De begane grond is op dit moment in gebruik als tentoonstellingsruimte. Hier worden exposities gehouden en lezingen, en evenementen als de pianowandeling. Op de verdieping is een woning met kantoor. De kerk is 150 jaar in gebruik geweest als gebedsruimte. Daarna heeft het pand drie eigenaren gehad die elk een andere culturele functie aan het pand gaven. Aanvankelijk was het pand in gebruik als atelier, later als studio en speelruimte voor een kindertheater en nu als tentoonstellingsruimte voor beeldende kunst en vormgeving. Deze laatste culturele functie heeft inmiddels een duur van 65 jaar.

Bouwkundige beschrijving

Het evangelisatielokaal is een klein, rechthoekig zaalgebouw onder een zadeldak, voorzien van Hollandse pannen. De voorgevel aan de Nieuwehaven ligt op het zuiden. De gepleisterde gevel heeft drie rondboogvensters en een ingang, te bereiken via een hardstenen stoep. Boven de deur zit een bovenlicht met rondboog. De geveltop wordt geaccentueerd door klimmende rondboogfriezen, die aan het romaans herinneren. De hoeken worden door pilasters gemarkeerd. Bovenin de gevel zit een roosvenster. Alle ramen zijn voorzien van gietijzeren roeden. De architectuur met Italiaanse en romaanse invloeden werd in de 19e eeuw veel toegepast bij onder meer de hervormde kerkbouw. In de oorspronkelijke indeling was de kerk voorzien van eenvoudige voordeuren die toegang gaven tot een kleine hal met aan beide zijden toegang tot de gebedsruimte. Aan de achterzijde van de hal waren vaste banken. Achterin de kerk was een preekstoel. In de achtergevel waren twee deuren die toegang gaven tot de zondagsschool aan de Voorhaven.

Adres:	Nieuwehaven 23, Edam
Ingebruikname:	1900
Huidige functie:	Kantoor, woonruimte en expositieruimte
Status:	Gemeentelijk monument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Voormalige gereformeerde Oosterkerk te Deventer

Omgevingswaarde

Het Witte Kerkje ligt aan de Nieuwehaven, ingeklemd tussen woningen rondom. Het is nog als kerk herkenbaar door het kleine kruis bovenop de voorgevel. De Nieuwehaven is onderdeel van het beschermd Stadsgezicht.

Cultuurhistorisch belang

Het voormalige evangelisatielokaal is een karakteristiek en – qua architectuur van de gevel – rijk aangekleed voorbeeld van een evangelisatiegebouw uit de periode rond 1900. De neoromaanse architectuur was voor die periode al wel enigszins gedateerd.

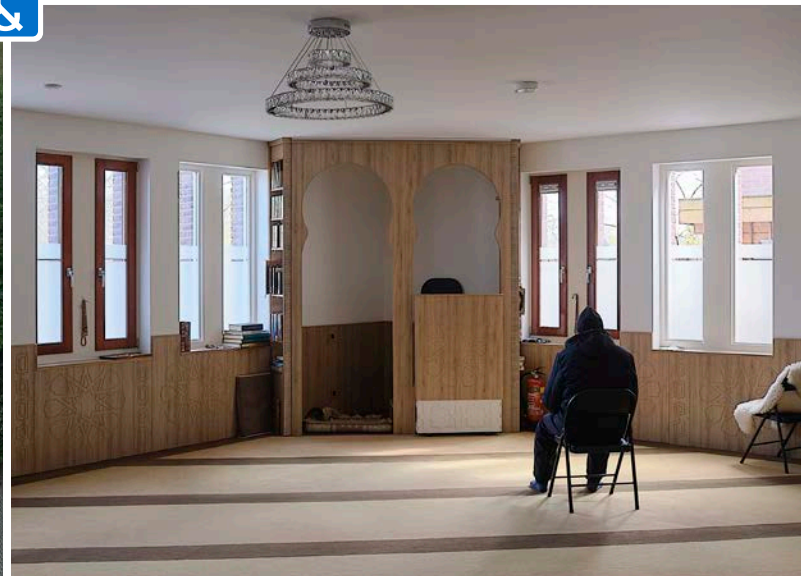
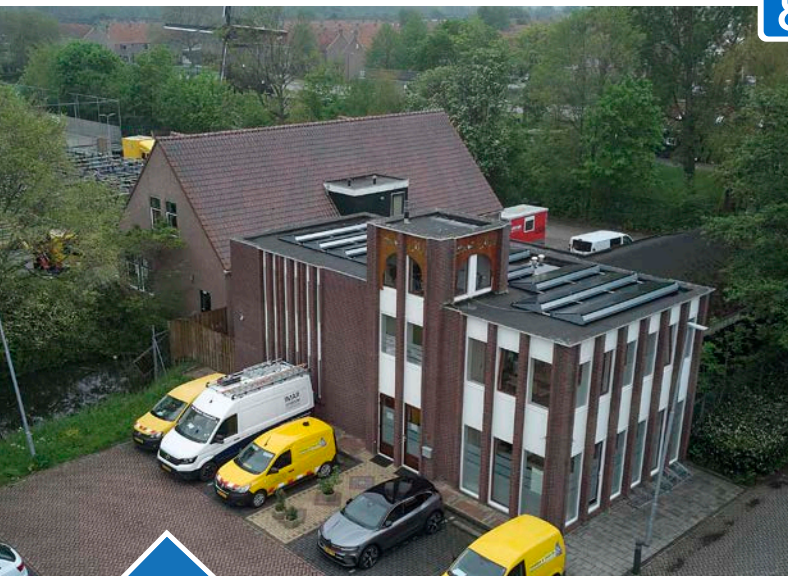
Geloofsgemeenschap

Voorheen gebruikte de Hervormde Kerk deze kerk als zendingslokaal.

Toekomstperspectief

De huidige eigenaar woont naar volle tevredenheid in dit mooie kerkje. De culturele programmering in het kerkje met lezingen, muziek en exposities is een onderdeel van de exploitatie. Er ligt wel een verduurzamingsopgave voor de kerk. Het gebouw is slecht geïsoleerd, en in de winter wordt er niet geëxposeerd vanwege de energiekosten. De eigenaar zou baat hebben bij een stichting waarin alle kerken deelnemen om aan gezamenlijk aan behoud voor de toekomst te werken.

Moskee Edam

Aanleiding bouw

Sinds de laatste decennia van de 20e eeuw woont er in Edam een kleine Marokkaanse gemeenschap. In 2006 konden zij hun eigen gebedshuis oprichten. Voor de moskee hebben zij een stichting opgericht, de Stichting op Weg naar de Toekomst. De nieuwe moskee werd gebouwd aan de rand van de stad, aan een parkeerterrein bij de hoek van de Burgemeester Versteeghsingel en de Broekgouwstraat.

Huidig gebruik

De moskee is een gebedshuis waar het wekelijkse vrijdagmiddaggebed wordt gebeden. Daarnaast worden er in de weekenden ook Koranlessen gegeven aan kinderen en jongeren. Om te kunnen bidden is het noodzakelijk om kennis te hebben van de Koran en de verzen te kennen. Tijdens de gebeden worden de verzen gereciteerd.

Bouwkundige beschrijving

De moskee is een sober, rechthoekig gebouw van twee bouwlagen en met een plat dak. De gevels bestaan uit bruinrode baksteen, gemetseld in halfsteensverband. De ingangsevel ligt aan de noordoostzijde, gericht naar het parkeerterrein. Boven de ingang bevindt zich een verhoogd bouwdeel met bovenin een boogvormig venster en een spaarveld met een Arabische tekst daarboven. De ingang bestaat uit een dubbele deur. De gevels

aan de noordoost- en noordwestzijde zijn van smalle verticale vensters voorzien. Op de begane grond bevindt zich de gebedsruimte voor de mannen en daarboven die voor de vrouwen. Tegen de zuidoostwand van de gebedsruimte bevindt zich de mihrab (gebedsnis) die uitwendig niet zichtbaar is.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Arrahman Moskee in Bilthoven

Omgevingswaarde

De moskee is gelegen aan een parkeerplaats, waar ook een skatebaan, sportfaciliteiten en een kinderopvanglocatie gevestigd is.

Cultuurhistorisch belang

De Marokkaanse moskee is (typologisch gezien) het eerste niet-christelijke gebedshuis in de gemeente Edam-Volendam en tevens het jongste gebedshuis in de gemeente. Het is een karakteristiek voorbeeld van een sobere nieuwe moskee uit het begin van de 21e eeuw, uitwendig slechts als zodanig herkenbaar aan de Arabisch aandoende accenten boven de ingang.

Adres: Burg. Versteeghsingel 6,
Edam

Ingebruikname: 2006

Huidige functie: Moskee

Status: Geen

Geloofsgemeenschap

De moskee is eigendom van de Marokkaanse gemeenschap, maar is niet alleen bedoeld voor de Marokkaanse gemeenschap. De moskee wordt gebruikt door mensen uit verschillende culturen. Er zijn dagelijks bezoekers aanwezig en bij het vrijdagmiddaggebed is er een groot aantal aanwezig.

Toekomstperspectief

De moskee is een vrij nieuw gebouw, onderhoud wordt veelal gedaan door vrijwilligers. Er is een gezonde exploitatie, en een groeiende gemeenschap van betrokkenen. Er zijn geen zorgen over onderhoud of verduurzaming. Onlangs zijn zonnepanelen geplaatst. De moskee is graag betrokken bij kerken in deze gemeente, en zou ook graag samen op willen trekken in het sociaal domein als het gaat om jongerenwerk zoals huiswerkbegeleiding en hulp bij belastingaangifte. Er is een gezonde exploitatie, en een groeiende gemeenschap van betrokkenen.

Voor mogelijk medegebruik in de toekomst is eventueel te denken aan samenwerking met de verschillende stichtingen en sportfaciliteiten die in de directe omgeving zijn gevestigd.

R.K. St. Vincentius a Paulokerk Volendam

Aanleiding bouw

In de middeleeuwen was Volendam een kleine havenplaats. De katholieken kerken in Edam. De bevolking groeide onder invloed van de visserij en er ontstond behoefte aan een eigen kerkgebouw. In 1860 kwam het nieuwe parochiekerkje gereed naar een ontwerp van architect Theo Molkenboer. In 1880-1882 en in 1907-1908 werd een uitbreiding door bouwmeester Bleijs met o.m. een transept, koor, zijbeuken, voorgevel en toren.

Huidig gebruik

Elke dag zijn er katholieke vieringen. Daarnaast wordt de kerk gebruikt voor uitvaarten en huwelijken en zijn er concerten. Aan de kerk vast zit een pastorie met 2 woonappartementen en een Aula van een uitvaartonderneming met opbaar mogelijkheden.

Bouwkundige beschrijving

De St. Vincentiuskerk is een grote driebeukige kruiskerk met een pseudobasilicaal schip, een half-ingegebouwde fronttoren en een tweezijdig gesloten koorapsis met zijkapellen aan de noordoostzijde. Het koor wordt geflankeerd door recht gesloten zijkapellen en aanbouwen ten behoeve van de sacristie. Het kerkgebouw is geheel voorzien van uiterst sobere rondboogvensters. Tussen de twee

zijkapellen van de voorgevel staat de half-ingegebouwde vierkante toren. De klokkengeleding heeft opengewerkte rondboogvensters waarachter de luidklokken hangen, met aan de voor- en zijkanten ruitvormige uurwerkplaten. De toren wordt bekroond door een ingesnoerde naaldspits. Het gepleisterde, zachtgeel geschilderde interieur is relatief sober en monumentaal. De ronde bogen, pilasters en kroonlijsten verraden de invloed van zowel het classicisme als het romaans; hieraan zijn evenzeer de twee verschillende bouwperiodes van de kerk af te lezen. De Ionische pilasters en kroonlijsten in het koor zijn een kenmerk van de late fase van het neoclassicisme uit de eerste bouwperiode van de kerk. Het zeer brede middenschip wordt door een houten tongewelf overdekt, voorzien van rood geaccentueerde gordelbogen. In het priesterkoor vallen de twee gebrandschilderde koorvensters en het rijk gesneden neogotische hoofdaltaar op. Ook de eikenhouten neogotische preekstoel is rijk voorzien van houtsnijwerk. Het Adema-Schreurs orgel is in 2018 gerestaureerd na schade door blikseminslag. Het kerkinterieur is omstreeks de jaren van het Tweede Vaticaans Concilie versoberd en o.a. van de huidige banken voorzien.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- St. Georgiuskerk in Spierdijk

Adres:	Kerkepad 2, Volendam
Ingebruikname:	1860
Huidige functie:	Kerk
Status:	Gemeentelijk monument

achterban, die actief bijdraagt in onderhoud en beheer. Dit uit zich ook in financiële bijdragen van plaatselijke ondernemers vanuit de Vincentiusstichting waarmee een deel van het onderhoud betaald kan worden. In 1994 werd de actie 'Twee miljoen, samen doen' georganiseerd en heeft er een grondige renovatie van 3 jaar plaatsgevonden. De gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers wordt steeds hoger. Hierdoor is het soms lastig om genoeg mensen te vinden die zorgdragen voor de openstelling of andere taken.

Toekomstperspectief

De geloofsgemeenschap en de bredere achterban maken dat de kerk geen zorgen zou hoeven hebben over de toekomst. Het bisdom heeft echter aangekondigd dat een aantal kerken in het bisdom Haarlem-Amsterdam zullen gaan sluiten. Het is de vraag of er ook RK kerken in de gemeente Edam-Volendam op termijn zullen moeten sluiten. Los van de leden van de parochie heeft de kerk ook een bijzondere plaats in de dorpsgemeenschap. Mensen zijn betrokken, ook financieel. Mocht er in de toekomst meer inkomsten nodig zijn, dan wordt dit gezocht in meer verhuur voor culturele activiteiten als concerten, exposities en rondleidingen.

Omgevingswaarde

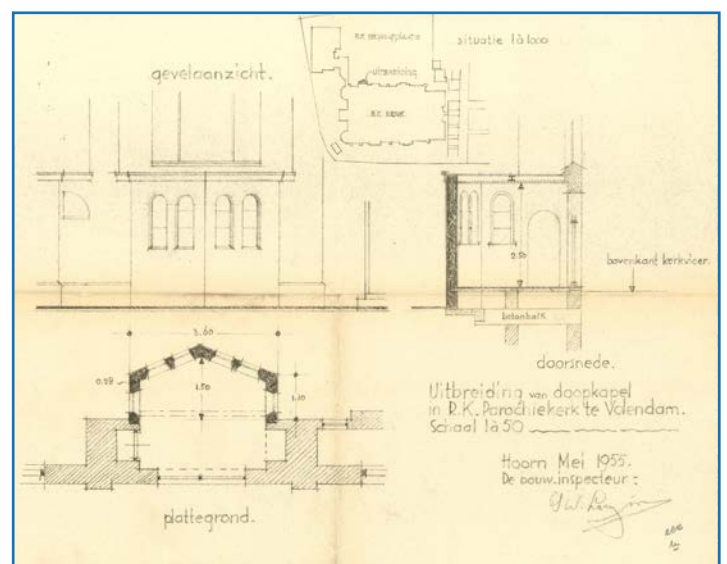
De Vincentiuskerk ligt omsloten door aan twee zijden de begraafplaats, en aan een zijde een parkeerplaats. Aan de voorzijde kan men het kerkplein betreden over een brugje. De pastorie is verbonden met de kerk. De kerk ligt vlakbij het IJsselmeer en is een baken voor de scheepvaart.

Cultuurhistorisch belang

De rooms-katholieke St. Vincentiuskerk is sterk beeld- en identiteitsbepalend voor Volendam. De architectuur is kenmerkend voor de ontwikkeling van de rooms-katholieke kerkbouw in het midden van de 19e eeuw, onder invloed van de late fase van het neoclassicisme, de periode voordat de neogotiek in zwang raakte. De architectuur vertoont ook regionale (Noord-)Hollandse kenmerken. De latere uitbreidingen van de kerk zijn qua stijl steeds aangepast aan de vroegste bouwphase, bijvoorbeeld doordat de architecten consequent rondboogvensters toepasten. Het interieur is qua stijl en aankleding een door de loop der jaren gevormd ensemble. Het gebouw is een gemeentelijk monument. De toren is in bezit van het kerkbestuur.

Geloofsgemeenschap

De geloofsgemeenschap is zeer actief. Dagelijks zijn er vieringen in de kerk die goed worden bezocht. Ook vinden er uitvaarten, doopsels en en huwelijken plaats. Er is sprake van een hechte

R.K. O.L. Vrouwe Sterre der Zee kerk Volendam

Aanleiding bouw

In de tweede helft van de 20e eeuw ontstond aan de westzijde van Volendam een nieuwe uitbreidingswijk. Daardoor werd het aantal parochianen van Volendam dermate groot dat een tweede parochiekerk noodzakelijk werd. De kerk is ontworpen door de architecten: A. Alberts en H. Oudejans. De kosten hiervan zijn door de eigen bevolking bij elkaar gespaard. De kerk draagt de naam van Maria Sterre der Zee, vanwege de binding van de parochie met het vissersdorp. De kerk wordt in de volksmond Mariakerk genoemd.

Huidig gebruik

Per week worden er 6 vieringen gehouden. Daarnaast zijn er uitvaarten en huwelijken in de kerk. Naast het gebouw is ook een parochiehuis waar koren repeteren en dat verhuurd wordt aan verenigingen uit het dorp, en aan de kerk vast zit een bewoonde pastorie.

Bouwkundige beschrijving

Het kerkgebouw is een moderne, rechthoekige zaalkerk onder invloed van het functionalisme. De voor- en achtergevel zijn de korte eindgevels en worden grotendeels door raampartijen doorbroken. De bakstenen zijgevels zijn grotendeels blind en zijn aan de uiteinden – op de vier hoekpunten van de kerkzaal – afgeschuind. Het flauw hellende dak is licht geknikt. De voorgevel ligt aan een ruim voorplein en bevat een entree met drie portalen.

De raampartij is ten opzichte van het dak naar binnen gebouwd, waardoor bij het betreden van de kerk de indruk van een atrium of voorhal wordt gewekt. Die indruk wordt versterkt door de betonnen poort voor het middelste portaal. Rechts voor de kerk, op het voorplein, staat een sobere vierkante klokkentoren, die aan de bovenzijde is opengewerkt en van drie luidklokken is voorzien. Aan de linkerzijde van de ingang bevindt zich een blokvormige doopkapel met bovenlicht. Het gebouw ademt een scheepsbouwkundige sfeer van op- en neergaande lijnen.

Het interieur is imposant en weids. Onder het dak hangt een beschoten plafond (d.w.z. voorzien van houten latten), dat deels is opengewerkt. Via kleine bovenlichten in het dak valt indirect licht boven het priesterkoor naar binnen. Het priesterkoor is conform de liturgische wensen van de jaren 1960 naar voren gebouwd en bevat een sobere altaartafel. In een uitgespaarde nis bevindt zich links vooraan het orgel en rechts een uitbouw ten behoeve van het tabernakel. Zeer opvallend is de felrood gekleurde glaswand die het priesterkoor een sterk accent geeft. De rechter zijmuur, aan de westzijde, bevat veertien kleine vierkante vensters, gevuld met gebrandschilderde kruiswegstaties van de hand van Joep Nicolas uit 1963. Deze bezienswaardige afbeeldingen zijn expressief en maken een Breugheliaanse indruk. Het sobere meubilair uit de bouwtijd is nog aanwezig en kenmerkt de ingetogenheid van de rooms-katholieke kerkbouw en kerkinrichting van de jaren 1960 tegen de achtergrond van het Tweede Vaticaans Concilie.

Adres: Julianaweg 72, Volendam
Ingebruikname: 1962
Huidige functie: Kerk
Status: Gemeentelijk monument

Vergelijkbaar kerkgebouw

- H. Geestkerk in Amstelveen
- H. Sacramentskerk in Uithoorn

Omgevingswaarde

De Mariakerk ligt in een woonwijk, omringd door huizen. De kavel is ruim, aan de voorzijde is een plein en een toren, aan de achterkant een fietsparkeerplaats en de toegang tot het parochiehuus. Aan de voorzijde is de pastorie aan de kerk vastgebouwd. Het kerkgebouw is karakteristiek en beeldbepalend aan de doorgaande Julianaweg.

Cultuurhistorisch belang

De Mariakerk in Volendam is een gaaf bewaard, monumentaal voorbeeld van rooms-katholieke kerkbouw uit de vroege jaren 1960, waarin de modernistische geest van het Tweede Vaticaans Concilie rondwaart. Van grote kunsthistorische waarde zijn de veertien gebrandschilderde kruiswegstaties van Joep Nicolas.

Geloofsgemeenschap

De geloofsgemeenschap is hecht, en actief. De vieringen worden goed bezocht, zeker op hoogtijdagen als Kerst en Pasen. Vrijwilligers dragen bij aan onderhoud en beheer.

Toekomstperspectief

De Mariakerk heeft een hechte achterban. De gemiddelde leeftijd van de leden gaat wel omhoog. Sommige oudere leden die voorheen rondom de kerk woonden, vertrekken naar seniorenwoningen in het centrum van het dorp. Verduurzaming van de kerk is gecompliceerd. Het dak (gasbeton) kan bijv. alleen zonnepanelen via een speciaal brugsysteem dragen waarbij het gewicht alleen drukt op de dakbalken die dit gewicht kunnen hebben. Hierbij is de huidige bekabeling niet toereikend. Ook isoleren is lastig.

De exploitatie van de kerk is op dit moment probleemloos, maar ook hier dreigt op de achtergrond de visie van het bisdom Haarlem-Amsterdam op het aantal kerken dat voor de eredienst beschikbaar kan blijven.

Mocht er in de toekomst medegebruik overwogen worden, dan zijn verschillende opties denkbaar. Een theaterfunctie, een hospice of medegebruik door ondernemers in de periferie van de kerk zijn denkbare invullingen.

Stolphoevekerkje Volendam

Aanleiding bouw

De bevolking van Volendam is grotendeels rooms-katholiek gebleven, waarmee het een uitzondering is ten opzichte van de rest van het Waterland. Vanaf de Reformatie (16e eeuw) woonde hier een kleine protestantse minderheid. Waarschijnlijk weken zij eerst uit naar Edam. In 1658 bouwden de gereformeerden een klein vierkant houten gebouwtje naast de haven dat als “predickhuijs, school ende woonhuijs” diende. De molenmaker Adriaen Jansz Nieng uit Hoorn zorgde voor de uitvoering. Het is evident dat hij bij de bouw de constructie van stolpboerderijen toepaste. Hieraan ontleent het kerkje haar naam.

Huidig gebruik

Tot op heden fungeert het als protestantse kerk. Daarnaast is het kerkje een trouwlocatie en worden er concerten gegeven. In de nabije toekomst zal het kerkje een culturele bestemming krijgen.

Bouwkundige beschrijving

Het Stolphoevekerkje is opgezet als een vierkante, geheel uit hout opgetrokken, centraalbouw met een tentdak en een kleine, spitse dakruiter. Het dak is belegd met zwartgrijze Hollandse pannen. De buitenwanden zijn bekleed met gepotdekselde horizontale planken. In de zijwanden zitten eenvoudige rondboogvensters. Aan de oostzijde bevindt zich een kleine consistoriekamer en een

woongedeelte van de koster en schoolmeester. Het woongedeelte wordt door middel van een dichte wand van de kerkzaal afgesloten. De vierkante middenpartij van de kerk wordt gevormd door een dekbalkgebint van vier staanders en twee tussenstaanders.

Het interieur bevindt zich nog vrijwel in de oorspronkelijke staat van de bouwperiode. In het midden bevindt zich een lichtblauw geschilderd gewelfd plafond, waarop vier wapenschilden zijn aangebracht, t.w. van Volendam, Edam, Holland en West-Friesland en een zon. De preekstoel en de dooptuin dateren uit de bouwtijd van de kerk. De sobere preekstoel is zachtgroen geschilderd en is voorzien van een klankbord. Het kleine orgel dateert uit circa 1810 en diende als huisorgel. Het doophek is gedecoreerd met beeldhouwde vrouwenfiguren en boogvormige openingen. Dit hek en de onderste wandzone zijn donkerrood geschilderd. Rechts bevindt zich een doopboog. Preekstoel, doophek en doopboog vormen het liturgisch centrum uit de 17 eeuw.

Vergelijkbaar kerkgebouw

- Zwarte Kerkje in Zuidschermmer

Omgevingswaarde

De Stolphoeve stond in aanvang op zichzelf en ligt ook nu nog - hoewel aan drie zijden omgeven door bebouwing - op een soort eiland met ook ruimte

Adres: Burg. Kolfschotenplein 1,
Volendam

Ingebruikname: 1658

Huidige functie: Kerk en cultureel centrum

Status: Rijksmonument

voor groen en bomen. Aan de voorzijde ligt een parkeerplaats, en in de directe omgeving is een voormalige school, een horecagelegenheid en zijn typisch Volendamse woningen te vinden. Het Markermeer ligt op loopafstand.

Cultuurhistorisch belang

Het Stolphoevekerkje is een, typologisch gezien, zeldzaam voorbeeld van een protestantse houten kerk uit de periode van de Reformatie, waarvan de bouw is gebaseerd op de Noord-Hollandse stolpboerderij. Het interieur bevindt zich nog in de oorspronkelijke staat en ademt een intieme sfeer. Het kerkje is aangewezen als rijksmonument. De kerk is eigendom van Stichting Oude Hollandse Kerken, en was tot tot 2021 in bezit van de Protestantse kerk Nederland.

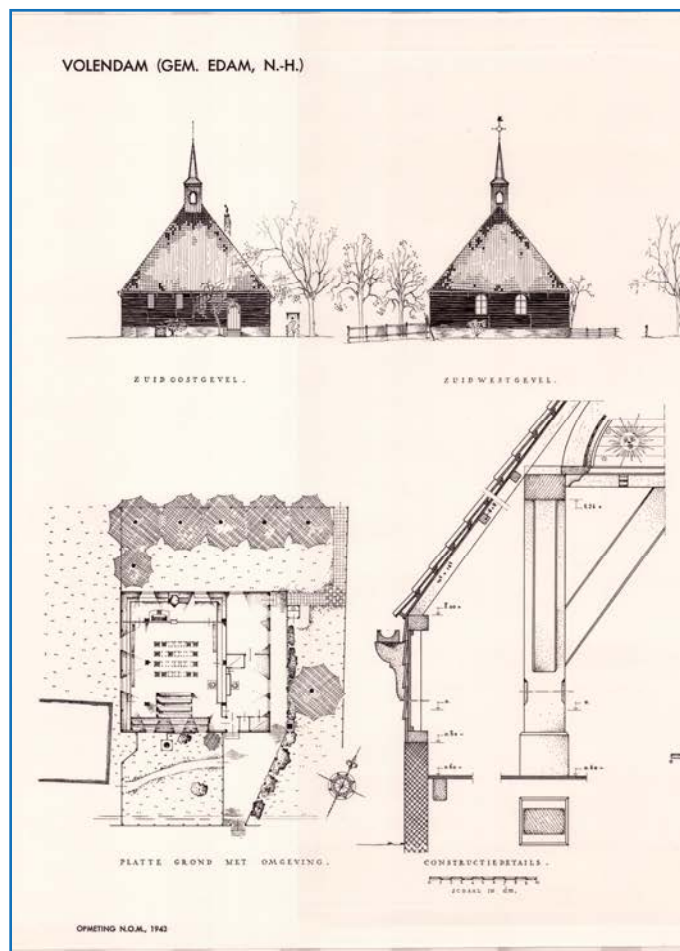
Geloofsgemeenschap

Er zijn 120 leden, waarvan er zondags zo'n 15 mensen in de viering aanwezig zijn. Ook is er een aantal betrokken vrijwilligers. De Protestantse Gemeente te Edam en de Protestantse Gemeente te Volendam zijn voornemens samen te gaan tot "de Protestantse Gemeente te Edam en Volendam". De diensten in de Stolphoevekerk worden voorlopig gecontinueerd op iedere 2e zondag van de maand.

Toekomstperspectief

De kerk wordt overgenomen door de Stichting Oude Hollandse Kerken. Er is een lokale commissie ingesteld die het gebouw gaat exploiteren als cultureel centrum met een programmering van beeldende kunst, lezingen en klassieke muziek. Daarnaast kunnen er ook nog kerkelijke vieringen gehouden worden.

Er is een wens tot vernieuwen van het sanitair en de keuken. Ook de rest van het interieur van de bijzalen en de verwarming heeft modernisering nodig. Daarnaast zou het goed zijn om meer isolatie toe te passen.

3. Ontwikkelingen in gebruik

Religieus en ander gebruik

De meeste kerken in de gemeente Edam-Volendam zijn in gebruik als gebedshuis. Vijf kerken zijn herbestemd: Etersheim, Schardam, Witte Kerkje Edam, Groenlandkerk Edam en Warder. Warder is een sportzaal, Etersheim is een woning met Bed & Breakfast, Groenlandkerk is een woning, Schardam is een woning en atelier en Witte kerkje is expositieruimte en woning/kantoor.

Zes kerken hebben een multifunctionele bestemming waarbij naast kerkdiensten ook concerten, lezingen, toneelvoorstellingen en exposities worden georganiseerd: Beets, Kwadijk, Middellie, Grote Kerk Oosthuizen, Stolphoeve Volendam, Grote Kerk Edam.

De exploitatie van de gedeeltelijk herbestemde kerken is vaak lastig. Dit komt door de nasleep van corona, hoge kosten voor onderhoud en energie, minder vrijwilligers, en afhankelijkheid van een culturele programmering. Deze culturele programmering is niet problematisch, maar er zijn verschillende kerken in dezelfde regio die allemaal een culturele programmering hebben en in die zin elkaar zouden kunnen beconcurreren.

Zes kerken zijn nog eerst en vooral in gebruik als kerk: Vermaning Edam, de Swaen Edam, Vinceniuskerk Volendam, Mariakerk Volendam, RK kerk Oosthuizen en RK kerk Edam.

Dit betekent overigens niet dat in deze kerken geen concerten of anderszins buitenkerkelijke activiteiten gehouden worden, maar in mindere mate dan in de kerken met een multifunctionele bestemming. De moskee heeft een volledig religieuze bestemming. De speeltoren valt buiten bovenstaande opsomming, omdat dit geen kerk meer is. In het kleine kerkdeel dat nog over is, is een kantoor gevestigd.

Geloofsgemeenschappen

Bij alle gebedshuizen speelt een stilstand of een terugloop in ledenaantal. Een stijgende leeftijd en nieuwe generaties die door secularisatie minder betrokkenheid hebben bij de kerk spelen hierbij een rol. De enige uitzondering hierop is de Moskee. Deze heeft een groeiend ledenaantal.

Tegelijk zijn de geloofsgemeenschappen in veel gevallen de drijvende kracht achter het blijvend gebruik van de kerk. Kerkleden doen veel vrijwilligerswerk in bestuurswerk, onderhoud, en sociaal-maatschappelijk, zoals het organiseren van ontmoetingen en activiteiten. Ook zijn zij vaak bereid tot het langdurig financieel steunen van de kerk.

Vrijwilligers

Los van de leden is er ook betrokkenheid van vrijwilligers. Dat zijn vaak leden van de kerk, maar kunnen ook buurtbewoners of mensen uit het dorp/de stad zijn. Ze leveren een bijdrage door bestuurswerk, door hand- en spandiensten, of zijn donateur. De kerken merken dat mensen minder vaak een structurele bestuursrol op zich willen nemen. Dit komt door de stijgende leeftijd, maar soms ook door de verantwoordelijkheid voor gebouw en gemeenschap die zwaar gevoeld wordt. Het onderhoud van het gebouw en de kennis die gevraagd wordt voor het regelen van financiering daarvan, vraagt soms veel. Ook voor minder verantwoordelijke taken is het moeilijk om genoeg vrijwilligers te vinden. Mensen willen zich wel incidenteel of op flexibele basis inzetten, maar kerken hebben vaak behoefte aan een structurele betrokkenheid.

Financiën

De kerken zijn veelal verankerd in de burgerlijke gemeenschap. Er is veel wederzijdse betrokkenheid, zowel van kerk naar dorp/stad als andersom. De kerken kunnen rekenen op steun en inzet, ook financieel van bijv. ondernemers.

Door de secularisatie en de dalende ledenaantallen wordt er minder in de kerk getrouwd, gedoopt en uitgevaren. Die inkomsten lopen kerken mis en moeten gecompenseerd worden door externe verhuur of hogere bijdragen van leden. De protestantse kerkgemeenschappen hebben het hiermee het moeilijkst. De meeste protestantse kerken kennen gemengd gebruik. In het geval van gemengd gebruik is er geen eigen geloofsgemeenschap betrokken, maar wordt er wel een aantal vieringen per jaar georganiseerd door bijv. de Protestantse gemeente Zeevang en Oudendijk. De exploitatie komt rond door verhuur voor culturele activiteiten, uitvaarten en huwelijken. Facilitering van deze verhuur ligt meestal in handen van vrijwilligers. Dit drukt uiteraard de kosten maar betekent ook dat er voldoende vrijwilligers moeten zijn om dit goed te kunnen bemensen.

De energielasten die afgelopen jaar een enorme stijging kenden, zijn echt een complicerende factor. Een exploitatie die na corona al een dreun kreeg, komt hierdoor sneller in de gevarenzone. Verschillende kerken in deze gemeente kennen een gemengd gebruik en zijn allemaal beschikbaar voor verhuur voor culturele activiteiten, uitvaarten en huwelijken. Dit maakt het behouden van een goede concurrentiepositie soms lastig. Nog afgezien van het feit dat kerken liever geen concurrenten van elkaar willen zijn. Hierbij is dan ook door verschillende eigenaren de wens geuit om als kerken meer samen op te trekken als het gaat om het afstemmen van tarieven of het gezamenlijk op zoek gaan naar verduurzamingsmogelijkheden.

Bisdom

Het aartsbisdom in Nederland heeft besloten dat het aantal katholieke kerkgebouwen te groot is. Dit betekent dat een aantal katholieke kerken op termijn wordt onttrokken aan de eredienst en zal moeten sluiten. Die boodschap heeft ook het bisdom Haarlem-Amsterdam in 2022 afgegeven. "Het bisdom wil naar een model waarin een klein aantal vitale kerken een centrumfunctie vervult ... en wil de komende vijf à tien jaar toewerken naar een situatie waarin ongeveer 28 kerken een blijvende centrumfunctie vervullen. Nog eens 37 kerken blijven enkele jaren als 'steunpunt' voor de plaatselijke gemeenschap fungeren, waarbij grote investeringen worden vermeden. Dat betekent dus dat [99 kerken](#) binnen enkele jaren moeten sluiten." Hierbij wordt niet aangegeven om welke kerken dit gaat. Dit is op dit moment dus nog niet duidelijk. Het is te begrijpen dat dit onder de katholieke kerken voor onrust zorgt, te meer omdat op dit moment geen van de katholieke kerken in de gemeente Edam-Volendam in acute financiële nood verkeert.

Witte kerkje Edam

4. Visie van betrokken organisaties op gebedshuizen in Edam-Volendam

Verschillende betrokken organisaties zijn bevroegd op hun gedachtes over de toekomst van de gebedshuizen in Edam-Volendam. Dit zijn organisaties die zich inzetten voor (religieus) erfgoed.

Raad van Kerken

De Raad van Kerken bestaat uit vertegenwoordigers van de aangesloten christelijke kerken. De Raad heeft een oecumenische doelstelling, en adviseert en faciliteert de lidkerken op het gebied van samenwerking, zoals in Diaconie en Caritas. De Raad van Kerken heeft een adviserende rol naar de burgerlijke en kerkelijke overheid, en neemt ook deel aan de Participatieraad die de gemeente adviseert inzake sociale vraagstukken. De Raad geeft een gezamenlijk kerkblad uit, het Venster. Daarnaast organiseert de Raad oecumenische vieringen en bijeenkomsten. De Raad vindt het belangrijk dat er goed contact is tussen kerken en de (plaatselijke) overheid en zou het daarom toezien als een beleidsmedewerker van de gemeente op regelmatige basis aanschuift bij de bijeenkomsten van de Raad indien het voorliggende onderwerp en de agenda daartoe nopen.

Museum Catharijneconvent Museum en Kenniscentrum

Het [Catharijneconvent](#) heeft een waardenstelling gegeven van de kerkinterieurs en het roerend religieus erfgoed in de kerken binnen de gemeente Edam-Volendam. Deze waardenstelling is als bijlage bij deze Kerkenvisie gevoegd. Catharijneconvent concludeert dat de gemeente Edam-Volendam een gevarieerd kerkenlandschap heeft met een iets hoger dan gemiddeld percentage aan monumentale kerkgebouwen. Enkele kerkinterieurs behoren tot de topensembles. Dit zijn de kerkinterieurs van de:

- Doopsgezinde Vermaning Edam;
- Grote Kerk Edam;
- Grote Kerk Oosthuizen;
- Stolphoevekerk.

Hierbij zit de waarde niet alleen in de afzonderlijke onderdelen zoals een gesigioneerde preekstoel en lezenaar in de Grote Kerk Edam, of het marmeren praalgraf uit de Grote Kerk Oosthuizen, maar juist de samenhang tussen de onderdelen maken het waardevolle ensembles. De waardenstelling is als bijlage toegevoegd aan deze Kerkenvisie.

Protestantse gemeente Zeevang Oudendijk

De Protestantse gemeente Zeevang Oudendijk kiest er bewust voor om de vieringen te verdelen over verschillende kerken in onder meer de gemeente Edam-Volendam: Beets en Oosthuizen. Zo komt ze naar de mensen toe, dat maakt de afstand kleiner. De Protestantse gemeente Zeevang Oudendijk werkt al heel veel samen met de Protestantse gemeente Koggenland. Er is een gezamenlijke voorganger, een gezamenlijke cantorij en een gezamenlijk kerkblad. Binnen afzienbare tijd zullen deze twee Protestantse gemeentes ook bestuurlijk één gemeente vormen.

De contacten met de kerkeigenaren lopen over het algemeen goed en soepel. Het is mooi als in de kerken, naast culturele activiteiten ook religieuze vieringen gehouden kunnen worden, en voor de kerkelijke gemeente is het mooi om in allerlei plaatsen in de regio te kunnen vieren.

Stichting Oude Hollandse Kerken

De [Stichting Oude Hollandse Kerken](#) bestaat sinds 1975 en is opgericht in navolging van vergelijkbare stichtingen in Groningen, Friesland en Gelderland. De Stichting heeft tot doel het behoud van monumentale, gezichtsbepalende kerkgebouwen in (inmiddels alleen nog) de provincie Noord-Holland. De Stichting propageert het (her)gebruik van kerken. Een monument wordt levend als het een publieksfunctie heeft. Daarom wordt het houden van vieringen, gecombineerd met een culturele programmering ook gestimuleerd. De culturele programmering wordt vooral georganiseerd door een plaatselijke commissie. Het zou helpend zijn voor het voortbestaan van deze kerken als de gemeente Edam-Volendam een kleine culturele subsidie zou verlenen als startkapitaal voor een plaatselijke commissie die met een culturele programmering wil beginnen.

Vereniging Oud-Edam

De [vereniging Oud-Edam](#) is opgericht in 1943 en heeft als doel “het stedenschoon van Edam en omgeving te bewaren, te beschermen en waar mogelijk te vermeerderen”.

Oud-Edam ziet dat er veel monumentale kerken zijn in de gemeente Edam-Volendam, en dat zij als bakens herkenbaar zijn, vooral als er een toren is. Monumentale kerken zijn erfgoed waar men zuinig op moet zijn, maar daarnaast is het nog mooier als dit erfgoed ook een publieksfunctie heeft.

De kerken die toegankelijk zijn voor publiek, kunnen ook een rol spelen in de leefbaarheid van de stad. Voorbeelden van een publieksfunctie zijn een trouwlocatie, een locatie voor muziek, festivals, exposities. Hierbij is het goed om aan te sluiten bij de eigenheid van de kerk, en ook de unieke eigenschappen van locatie en de directe omgeving mee te nemen.

Daarnaast kunnen bewoners ook betrokken worden bij de kerken door een educatief programma. Er valt hierbij te denken aan schoolkinderen die een lesprogramma over kerken volgen en daarbij de kerken bezoeken. Hierbij komt de historie van het gebouw aan bod, maar ook de betekenis van de religieuze symboliek.

Mocht er sprake zijn van herbestemming, dan is het aan te raden dat kerkeigenaren zich oriënteren op voorbeelden van herbestemming in het land. In allerlei gemeentes zijn inmiddels kerkensies gemaakt en op allerlei plekken is sprake geweest van (gedeeltelijke) herbestemming. Hier kunnen kerkeigenaren hun voordeel mee doen.

Historische vereniging Oosthuizen

De [historische vereniging van Oosthuizen](#) is opgericht in 1996. Zij zet zich in voor het levend houden van de geschiedenis van Oosthuizen, Etersheim, Schardam en Hobrede. De kerken in de gemeente Edam-Volendam zijn in veel gevallen beeldbepalende bakens in het landschap. Tegelijk ziet de historische vereniging ook dat het bezoekersaantal tijdens zondagse vieringen terugloopt, en dat nieuwe vrijwilligers soms moeilijk te vinden zijn. De vereniging zou zoveel mogelijk gebruik van de kerken willen stimuleren, en er zoveel mogelijk mensen bij willen betrekken. Dit kan goed door cultureel gebruik. De vereniging houdt zelf graag exposities in de kerk van Oosthuizen.

Stichting Volendams Museum

De [stichting Volendams Museum](#) is opgericht in 1977 met als doelstelling “het oprichten en in stand houden van een museum en expositieruimte voor alle zaken welke in cultureel, folkloristisch, godsdienstig, oudheidkundig en anderszins betrekking hebben op de Volendammer gemeenschap in verleden, heden en toekomst”.

Volendam kent een historie van geloof. Het was een katholieke enclave in een overwegend protestants gebied. Hier wordt in het museum ook volop aandacht aan geschonken. Een onderdeel van de Volendamse klederdracht, de Volendammer hul, is afgeleid van de kap van de non.

Het kerkbezoek loopt tegenwoordig terug. De betrokkenheid van jongere generaties op het kerkelijk leven wordt kleiner. Kerken moeten hun begroting sluitend krijgen, dus een combinatie met culturele programmering is voor de hand liggend. Bij (gedeeltelijke) herbestemming is het belangrijk om oog te hebben voor de oorspronkelijke bestemming van het gebouw.

De kerk was van oorsprong ook een ontmoetingsplaats. Daar is ook nu nog behoefte aan. Het is belangrijk om die functie te behouden, ook na (gedeeltelijke) herbestemming.

Grote kerk Edam

Historisch genootschap Oud-Middelye

Het [historisch genootschap](#) is opgericht in 1997 met als doel de historie van Middelye levendig te houden. Het historisch genootschap maakt periodiek gebruik van de consistoriekamer in het Kerkje van Middelye voor bestuursvergaderingen. Daarnaast worden twee jaarlijkse bijeenkomsten georganiseerd in de kerk voor leden en belangstellenden. Ook het archief van het genootschap is ondergebracht in het kerkje. Op deze manier is het genootschap direct betrokken bij het Kerkje van Middelye. Het genootschap ziet ook de uitdaging van het kerkje om de bemensing van bestuur en vrijwilligers te continueren. Daarnaast vraagt het onderhoud en de bekostiging daarvan blijvend de nodige aandacht.

Oudheidkundig genootschap Oud-Quadyck

[Oudheidkundig genootschap Oud-Quadyck](#) werd in 1963 opgericht met als doel de geschiedenis van het dorp Kwadijk (Noord-Holland) te onderzoeken, vast te leggen en toegankelijk te maken. De kerk speelt belangrijke rol in de dorpsgemeenschap van Kwadijk. Het oudheidkundig genootschap staat pal achter de huidige opzet van beheer en exploitatie. Het genootschap maakt ook zelf regelmatig gebruik van de kerk voor exposities en ledenvergaderingen. Ook andere plaatselijke verenigingen maken gebruik van de faciliteiten van de kerk. In die zin vervult de kerk een belangrijke rol in het verenigingsleven van het dorp. Ook voor huwelijken en uitvaarten is de kerk een belangrijke locatie in het dorp. Het genootschap is zich zeer bewust van de waarde van dit erfgoed uit 1835, de kerk is een van de oudste panden op een historische locatie. En dat alleen al is genoeg reden om heel zuinig op de kerk te zijn. Het liefst ziet het genootschap de kerk nog lang blijven bestaan. Hierbij is voor het genootschap de publieksfunctie van groot belang.

Historische vereniging Warder

De [historische vereniging Warder](#) is opgericht in 2011 met als doel om de geschiedenis van Warder in kaart te brengen en toegankelijk te maken voor een zo breed mogelijk publiek. Deze historische vereniging houdt zich vooral bezig met het archiveren en documenteren. Het in stand houden van de historische gebouwen behoort niet tot de taakopvatting van de vereniging. Uiteraard steunt de vereniging wel de inspanningen van de Stichting Kerkgebouw Warder die eigenaar is van de kerk door onder aandacht te schenken aan de historie van het gebouw in de publicaties van de vereniging. Een voorbeeld hiervan is een publicatie n.a.v. het bouwverslag van de kerk. Hiermee wil de vereniging de geschiedenis levend houden. Het kerkgebouw is een baken in Warder. Het is mooi dat de schoolkinderen de sportzaal kunnen gebruiken voor de gymlessen, en dat er enkele andere structurele en incidentele gebruikers zijn. Hiermee blijft de exploitatie op orde, en dat is van groot belang voor de toekomst van de kerk.

Historische vereniging Beets

De historische vereniging Beets zet zich in voor het toegankelijk maken van de historie van Beets. Hiertoe doet ze onderzoek in de archieven waarna publicaties volgen in het blad van de historische vereniging. Hierbij komt ook de geschiedenis van de kerk van Beets soms aan bod.

H. Dominicus, R.K. St. Vincentius a
Paulokerk Volendam

5. Conclusies

We hebben gezien dat er in de gemeente Edam-Volendam een rijk en gevarieerd kerkenlandschap is. Er zijn grote kerken, zoals de Grote Kerk in Edam, en kleine kerken, zoals het Kerkje in Middellie. Er zijn kerken die elke zondag goed bezochte vieringen houden, zoals de Vincentiuskerk in Volendam, en kerken die allang geen religieuze bestemming meer hebben, zoals het kerkje van Etersheim.

De katholieke kerken hebben veruit de meeste vieringen en ook de grootste geloofsgemeenschappen. Van de kerken met een protestantse achterban heeft een aantal een gemengd gebruik. Er worden protestantse vieringen gehouden, maar ook concerten, exposities, lezingen en toneelvoorstellingen.

In enkele kerken wordt geen enkele godsdienstige bijeenkomst meer gehouden, maar is de kerk herbestemd als sportzaal, woning of expositieruimte.

Verduurzaming

De Moskee in Edam is het jongste gebedshuis in de gemeente, en is aangepast aan de eisen van de tijd als het gaat om verduurzaming. Goed geïsoleerd en voorzien van zonnepanelen voorziet dit gebouw in een duurzame toekomst. Dit geldt ook voor de Groenlandkerk in Edam. Dit gebouw heeft sinds 2017 een woonbestemming, en de huidige bewoners hebben bij de verbouwing fundamenteel geïnvesteerd in isolatie en verduurzaming. Aan de andere kant van het spectrum zit de Grote Kerk in Edam. Hier is geen verwarming aanwezig. Wel veel glas, houten gewelven en gebrandschilderde ramen. In regulier onderhoud is dit al een enorme opgave, mede door de grootte van de kerk. Verduurzaming is een nog grotere opgave. Ook de houten Stolphoevekerk heeft een verduurzamingsopgave. In isolatie en verwarming kan zeker nog een stap gemaakt worden.

Ook de andere kerken hebben allemaal te maken gehad met stijgende kosten voor energiegebruik. Deze stijgende kosten maken de wens voor verduurzaming nog nadrukkelijker. Een enkele kerk is al in de gelegenheid geweest om enkele maatregelen te treffen. Zo heeft de Swaen inmiddels vloerverwarming en convectoren bij de ramen.

Naast verduurzaming vanwege gebrek aan isolatie of stijgende energielasten, is er ook de wens voor multifunctioneel gebruik. Dit vraagt vaak een aanpassing van bijvoorbeeld sanitair en keuken, en soms ook ingang en functionaliteit van de kerk. De kerk van Beets heeft in 2010-2011 een grondige restauratie ondergaan, met als resultaat dat de kerk nog geschikter is voor multifunctioneel gebruik.

Verduurzaming is een complex proces, zeker als het gaat om monumentale gebouwen. Een paar kerken hebben hierover een gezamenlijke informatieavond georganiseerd. Een aantal kerken geeft aan hier graag advies en ondersteuning te ontvangen van de gemeente.

Onderhoud en Restauratie

Het meest voor de hand liggende voorbeeld van een kerk met een grote onderhoudsopgave is de Grote Kerk in Edam. De kerk is enorm, en daarmee is ook de onderhoudsopgave enorm. Hier komt bij dat de toren in bezit is van de kerk, en niet van de gemeente, zoals bij veel andere kerken. Een klein aantal torens in de gemeente Edam-Volendam is in bezit van de gemeente. Dit heeft te maken met Napoleon. Hij heeft ervoor gezorgd dat bij een decreet van 21 oktober 1811 het Kadaster ingevoerd werd. Om Nederland in kaart te krijgen heeft Napoleon handig gebruikt gemaakt van een door hem opgelegde wet uit 1798 die bepaalde dat alle bestaande kerktorens in Nederland eigendom van de burgerlijke overheid werden. De torens moesten namelijk een militaire functie vervullen als uitkijkpost. Zoals blijkt uit de wet van 1798 is dus de burgerlijke overheid de eigenaar van de op dat moment bestaande torenspitsen. De wet werkt nu nog steeds. De torens van de kerken in Schardam, Beets, Warder, Kwadijk en Oosthuizen (Grote Kerk) zijn dan ook in eigendom van de gemeente, net als de Speeltoren in Edam.

Maar ook een niet monumentaal gebouw, zoals het kerkje van Etersheim, heeft een onderhoudsopgave. Als een kerk geen monument is, zijn er logischerwijs ook geen monumenten-subsidies beschikbaar. Dit betekent dat alle onderhoudskosten door de exploitatie opgebracht moeten worden.

Vrijwilligerswerk

We kunnen concluderen dat met de stijgende leeftijd van de kerkleden, ook de gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers stijgt. Vrijwilligerswerk kent geen leeftijdsgrens, dus dat hoeft geen bezwaar te zijn, maar soms neemt met de leeftijd de draagkracht wat af waardoor het moeilijker wordt de taken te verdelen.

Daarnaast valt op dat vrijwilligers best bereid zijn om taken te vervullen, maar dat in toenemende mate het liefst doen op projectmatige of flexibele basis, en liever niet een structurele bestuursfunctie op zich nemen. Deze functie brengt vaak een grote verantwoordelijkheid met zich mee, waar vrijwilligers soms voor terugschrikken.

Jongere generaties doen nog steeds vrijwilligerswerk, maar minder als gewoonte, meer als bijdrage aan een zorgvuldig uitgezochte organisatie. Dit hoeft niet perse de kerk uit hun jeugd te zijn.

Samenwerking

De christelijke kerken zijn allemaal vertegenwoordigd in de plaatselijke Raad van Kerken. Daarnaast weten de kerken elkaar onderling ook te vinden. Enkele kerken hebben vorig jaar gezamenlijk een thema-avond over duurzaamheid georganiseerd. De moskee geeft aan graag betrokken te willen zijn bij de andere gebedshuizen in de gemeente Edam-Volendam.

Een aantal kerken is positief verrast door het feit dat de gemeente Edam-Volendam nu een Kerkenvisie wil maken. Anderen geven aan dat zij het op prijs zouden stellen dat alle kerken goed te vinden zijn, ook online, in de berichtgeving van de gemeente Edam-Volendam. Ten slotte was er ook een kerkeigenaar die de gemeente Edam-Volendam wil stimuleren om bij gemeentelijke bijeenkomsten een kerkelijke locatie te kiezen.

Klok in De Swaen in Edam

6. Aanbevelingen

Uit de conclusies die hierboven genoemd zijn, volgen ook een aantal aanbevelingen. Deze aanbevelingen zijn voortgekomen uit de gesprekken die gevoerd zijn met kerkeigenaren en betrokkenen als erfgoedorganisaties en historische verenigingen.

1. Blijvend in gesprek

Blijf met elkaar in gesprek, als eigenaren met elkaar en met de gemeente, bijv. in de vorm van een halfjaarlijkse ontmoeting. Dit is een breder verband dan de Raad van Kerken, omdat ook de kerkeigenaren betrokken worden wiens kerk inmiddels (gedeeltelijk) herbestemd is en de moskee hierin kan participeren. De wens van een van de eigenaren om een stichting op te richten waar alle kerken met elkaar streven naar toekomstbestendig kerkzijn, kan in dit verband ook besproken worden. En er kan onderlinge afstemming plaatsvinden over huurtarieven en beschikbaarheid.

2. Advies en informatie over financiën

Organiseer een informatieavond over gemeentelijke en provinciale subsidiemogelijkheden, evt. aangevuld met mogelijkheden vanuit de RCE. Hier is sterk behoefte aan. Voor sommige vrijwillige kerkbestuurders vraagt het heel veel om zicht te hebben op alle subsidiemogelijkheden en deze te benutten.

3. Advies en informatie rondom verduurzaming

Het is aan te bevelen dat de gemeente een rol inneemt als het gaat om verduurzaming. Kennis over verduurzaming en zicht op financiële ondersteuning van de verduurzaming is erg welkom. Mogelijk zijn hier vergelijkbare mogelijkheden voor als de gemeente heeft voor de sportclubs in de gemeente. Het verduurzamen van een religieus monument is erg complex en vraagt specifieke deskundigheid. Met een energiescan vanuit de gemeente zou een goede eerste stap genomen kunnen worden.

Het landelijk platform “Toekomst Religieus Erfgoed” dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft opgezet kan in dit vraagstuk ook behulpzaam zijn: toekomstreligieuserfgoed.nl/verduurzamen

4. Digitaal kerkenplatform

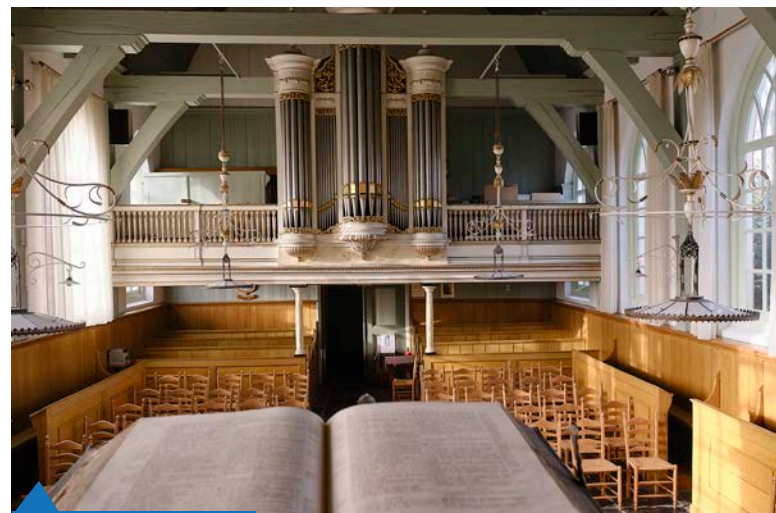
Creëer een digitaal kerkenplatform waarin van alle kerken de contactgegevens en huurmogelijkheden helder en overzichtelijk te vinden zijn, evt. met mogelijkheid tot interactie (stellen van vragen of voeren van discussie). Hier kan ook alle informatie over de kerken worden gedeeld die in deze Kerkenvisie vermeld staat.

5. Cultuureducatie

Breng de toeristische en historische waarde van kerken nog meer voor het voetlicht door wandelen en fietsroutes, scholierenprojecten etc. Hierbij kan ook de religieuze symboliek van de verschillende kerken meegenomen worden, bijv. door projecten rondom christelijke feestdagen. Cultuureducatie laat zien wat er was en hoe dat wat er nu is, is ontstaan.

6. Participatie buurtbewoners

Betrek buurtbewoners, bezoekers, leden van dorpsraden of anderszins betrokkenen bij de vraagstukken waar de kerken voor staan. Dit kan door ze te laten nadenken over hun mogelijke bijdrage aan de toekomst van de kerken. M.b.v. van flyers en communicatie in de plaatselijke krant/nieuwsbrief, of door een inloophmoment te organiseren kunnen zij participeren. Mocht dit (in samenwerking met de kerken) leiden tot initiatieven, dan kan men zich melden bij de gemeentelijke Initiatievenloods. Zie ook de website van de [Initiatievenloods](#).

Interieur Kwadijk

7. Vervolg voor beleid

Deze Kerkenvisie sluit aan bij de Omgevingsvisie als het gaat om de cultuurhistorische waarden. De inzichten die zijn opgedaan door het opstellen van een Kerkenvisie worden meegenomen in het Omgevingsprogramma. Hierbij worden ook processtappen onderdeel van het Omgevingsprogramma.

Voorkeur voor een passende bestemming

De gemeente Edam-Volendam hecht aan de publieke en traditionele functie van de kerken. Tegelijk is het ook belangrijk om kerken en gebedshuizen te gebruiken voor oude én nieuwe doelen, voor een oud én nieuw publiek. Zo kunnen deze bijzonder gebouwen blijvend gebruikt worden. Het heeft om die reden de eerste voorkeur om de kerkeigenaren te verzoeken bij evt. herbestemming of afstoten van het gebouw eerst te kijken naar een regionale religieuze of maatschappelijke partij, voordat het gebouw in de verkoop komt. Dit is in lijn met de maatschappelijke (religieuze) bestemming die deze gebouwen in de gemeente hebben.

Mogelijke bijbestemmingen

Mocht er sprake van zijn dat een kerk een extra functie zoekt om het gebruik te vergroten en de exploitatie te versterken, dan is het goed om te kijken naar de ligging, de context en de situatie. Als een kerkgebouw in het centrum ligt, ingeklemd tussen andere bebouwing, is dat anders dan als een kerkgebouw meer aan de rand van de stad/het dorp ligt, met meer parkeerruimte erbij. De extra bestemming kan een maatschappelijk of cultureel karakter hebben, bijv. uitgiftepunt Voedselbank, of theater/muziek, maar ook (aan de maatschappelijke voorziening ondergeschikte) horeca kan soms een mogelijkheid zijn.

Mogelijk Processtappenplan

Een kerkeigenaar of geloofsgemeenschap kan gaan overwegen om de kerk een extra of een andere functie te geven. Hierbij kunnen ook buurtbewoners, vrijwilligers, erfgoedverenigingen of dorpsverenigingen betrokken zijn. Als de eigenaar de gemeente Edam-Volendam hierover benadert, zijn de volgende processtappen te onderscheiden:

1. Communicatie en 1e overleg:

Er wordt een eerste overleg gepland tussen de gemeente Edam-Volendam en vertegenwoordigers van de geloofsgemeenschap om achterliggende redenen te duiden en de mogelijke sluiting en verkoop van de kerk te bespreken. In het gesprek past ook een eerste verkenning van mogelijkheden en beperkingen van een alternatief gebruik en/of (on)wenselijkheid van een alternatieve ontwikkeling van gebouw en locatie. Een voorkeur die de gemeente Edam-Volendam kan hebben/heeft is dat de geloofsgemeenschap voorafgaand aan mogelijke herbestemming het gebouw aan andere, zoekende geloofsgemeenschappen te koop aanbiedt om zo een voortgezet religieus gebruik mogelijk te maken. Een voorkeur die de gemeente Edam-Volendam kan hebben/heeft is dat een kerkgebouw behouden blijft, ook als het géén monument is.

2. Informeren en horen van belanghebbenden

De kerkeigenaar identificeert belanghebbenden die mogelijk worden beïnvloed door de sluiting en verkoop van de kerk, zoals buurtbewoners, lokale organisaties en historische instanties. Vervolgens worden door de eigenaar bijeenkomsten of consultaties belegd om de zorgen en suggesties van belanghebbenden te verzamelen en hun betrokkenheid bij het proces te bevorderen.

3. Inventarisatie van bijzondere waarden

Indien een voortgezet religieus gebruik niet mogelijk blijkt, ligt het voor de hand op zoek te gaan naar passend ander gebruik en mogelijke bestemming. Daarvoor is het nodig dat de kerkeigenaar (of initiatiefnemer) een inventarisatie uitvoert van het kerkgebouw, de historische waarde en architectuur om zo eventuele beperkingen vanwege historische of cultureel waardevolle gebouwen, interieur en inventaris in beeld te hebben.

4. Verkenning passende alternatieven

De eigenaar of initiatiefnemer stelt een gedegen verkenning op van mogelijk alternatief gebruik met inbegrip van behoud van belangrijk benoemde waarden (cultuurhistorische, architectonische etc.) voor zover aanwezig.

5. Regulier RO-proces bij planinitiatieven

Vanaf deze stap start het reguliere proces met het indienen van een plan of schets ter behandeling op de intaketafel.

Loods Herbestemming Noord-Holland

“Cultuur is van essentiële waarde. Het verrijkt de samenleving, zorgt voor sociale samenhang en stimuleert de economie. De provincie wil cultuur daarom behouden en versterken. Bijvoorbeeld door de restauratie en/of herbestemming van monumentale gebouwen (...) te ondersteunen.”
https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Cultuur_en_Erfgoed/beleid/Beleidskader_erfgoed_en_cultuur_2022.pdf

Middelen die de provincie inzet voor behoud van monumentale gebouwen zijn subsidies, financieringen, opzetten van een steunpunt en de Loods Herbestemming Monumenten. Denk hierbij aan restauratiesubsidies, subsidies voor het doen van haalbaarheidsonderzoeken herbestemmingen, haalbaarheidsonderzoek verduurzamen van het monument en interessante maatwerk financieringen via het Nationaal Restauratie Fonds.

De loods komt in beeld waar (her-, bij)bestemmen van monumenten niet vanzelf gaat. Loodsen is het monument als het ware tussen de klippen door te brengen naar behoud van monumenten. Omdat de toekomst van veel kerkgebouwen ongewis is, denkt de loods mee met kerkeigenaren en gemeenten om te zoeken naar manieren om het kerkgebouw een duurzame toekomst te geven, waarbij ook de kerkgemeenschap, als zij dat wil, gebruik kan blijven maken van het kerkgebouw.

De oplossing kan onder andere gevonden worden in de omgeving van de kerk. Mensen die misschien niets met de kerk als instituut hebben, maar het gebouw een warm hart toedragen. Het kerkgebouw kan functies vervullen in, met en voor de buurt. Het gebouw kan dan veel meer voor en van de stad of het dorp worden. In dit alles speelt de gedachte dat erfgoed van ons allemaal is een grote rol. De provincie wil hierin graag meedenken en de loods kan dit proces op gang brengen. Zie ook https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Cultuur_en_Erfgoed/Projecten/Monumenten_duurzaam_behouden/Loods_herbestemming_monumenten

Bronnen

E.J. Haslinghuis, H. Janse, Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie, Leiden, 2001

M. de Beyer, A. Reinstra, P. Verhoeven (red.), Kerkinterieurs in Nederland, Zwolle, 2016

M. Vink – Sluis, Langs de oude Noord-Hollandse kerken. Waterland, West-Friesland, Texel, Baarn, 1976

R. Stenvert, C. Kolman, S. van Ginkel – Meester, E. Stades – Vischer, Monumenten in Nederland.

Noord-Holland, Zeist / Zwolle, 2005
Paul Estie, Geschiedenis van de evangelisch-lutherse gemeente te Edam 1636-1992, 1993

Z.a., Waardenstelling kerkinterieurs en roerend religieus erfgoed – Edam-Volendam, Utrecht, 2023

<https://www.onh.nl>

<https://www.oud-edam.nl>

<https://www.reliwiki.nl>

<http://www.historischevereniginggoosthuizen.nl/>

<https://www.planviewer.nl/artikelen/leefomgeving/wie-is-de-eigenaar-van-een-kerktoren?>

<http://www.historischwarder.nl/>

<https://www.oud-quadyck.nl/>

<https://www.oudmiddelye.nl/>

<https://www.volendamsmuseum.nl/>

<http://www.oudehollandsekerken.nl/>

[Alamyimages.fr](https://www.alamyimages.fr)

Google Streetview

Memo

bezoekadres / visitors address
Lange Nieuwstraat 38
NL-Utrecht

telefoon / telephone
+31(0)30 231 38 35

postadres / postal address
Postbus / P.O. Box 8518
NL-3503 RM Utrecht

email
info@catharijneconvent.nl
www.catharijneconvent.nl

Datum: 22-2-2023
Betreft: Kerkenvisie Edam-Volendam

Waardenstelling kerkinterieurs en roerend religieus erfgoed – Edam-Volendam

Inleiding

De gemeente Edam-Volendam stelt een kerkenvisie samen, gefinancierd met de decentralisatie-uitkering vanuit het nationale Programma Toekomst Religieus Erfgoed (2019-2021). Trieneke Wubs is vanuit Kerk&Co belast met de realisatie van de kerkenvisie. Op 3 februari 2023 vroeg zij om deze waardenstelling bij Museum Catharijneconvent, het rijksmuseum en nationale kenniscentrum voor religieus erfgoed en christelijke kunst. Vanuit onze nationale, onafhankelijke expertise geven wij graag een waardenstelling van de kerkinterieurs en het roerend religieus erfgoed in de kerken binnen de gemeente Edam-Volendam.

In deze waardenstelling wordt in eerste instantie aandacht geschonken aan de in religieus gebruik zijnde gebouwen voor de christelijke eredienst. Willen jullie alsnog oude collectie-gegevens van inmiddels herbestemde kerken (geel in excel)? Vraag deze dan gerust op.

De gemeente Edam-Volendam heeft een gevarieerd kerkenlandschap met gebouwen uit verschillende bouwstijlen en perioden. Het aantal rijksmonumentale kerken in Edam-Volendam is procentueel iets hoger dan dat van de gemiddelde Nederlandse gemeente. Het aantal gemeentelijke monumenten is procentueel ongeveer gelijk. In het verleden is ongeveer zeventig procent van de kerkinterieurs en kerkelijke collecties in Edam-Volendam vastgelegd. Het is zorgelijk dat de actualiteit van de registraties zeer te wensen overlaat. De registratiegegevens die er zijn, zijn in een flink aantal gevallen oud (zie excel). In kerkelijk Nederland geldt de ongeschreven regel dat het interieur en religieus erfgoed van kerken eens in de vijftien tot twintig jaar uitvoerig geïnventariseerd moeten worden. Vier locaties in Edam-Volendam voldoen aan deze norm. In een deel van de kerken in Edam-Volendam is echter nog nooit een interieurregistratie uitgevoerd. Dat gegeven drukt een stempel op de aandachtspunten die aan het eind van deze waardenstelling geformuleerd staan.

Topensembles

De interieurs van deze kerken behoren tot de topensembles in Edam-Volendam:

Doopsgezinde Kerk	De Vermaning in Edam heeft een prachtig, uit de bouwtijd stammend interieurensemble dat de sobere grandeur van de doopsgezinden goed illustreert. Het ensemble bestaat uit preekstoel, koperen lezenaar en doopbekkenhouder, kerkenraadsbanken, kerkbanken en lambrisering. Een in de kerkbank ingebouwde zandbak voor het van oudsher op de vloer van vermaningen liggende zand is voor zover we weten een unicum in Nederland.
Grote of Nicolaaskerk	De protestantse stadskerk van Edam is de grootste hallenkerk van Europa. Het interieur bestaat grotendeels uit elementen die vlak na de brand van 1602 werden aangebracht. Preekstoel, doophek met doopboog, lezenaars, bankenblokken, pilaarbanken, voorzangersgestoelte, glas-in-loodramen, orgel, luchters, tekstborden, rouwborden en grafzerken vormen een mooi ensemble. Dat preekstoel en lezenaar gesigineerd zijn is een zeldzaamheid.
Grote Kerk	De Grote Kerk in Oosthuizen herbergt een rijk historisch gegroeid ensemble met voor-reformatorische onderdelen (altaarsteen en koorhek), zeventiende-eeuwse stukken (preekstoel, doopboog, lezenaar, herenbank en gesneden tochtportaal), achttiende-eeuwse stukken (doophek en rouwborden). Het marmeren praalgraf (1723) is een echte <i>eye-catcher</i> en het orgel bevat vijftiende-eeuwse fragmenten en is daarmee een zeer waardevol exemplaar.
Stolphoevekerk	De samenhang tussen het uitzonderlijke gebouw en het interieur van de Stolphoevekerk in Volendam geven het betrekkelijk eenvoudige interieur groot cachet. Zeventiende-eeuwse preekstoel, doophek en doopboog vormen het liturgisch centrum van deze stolperkerk. De uit dezelfde eeuw stammende gewelfschildering en gewelfschotel binden alles samen.

OLV Sterre der Zee [...]

De middenmoot

Deze kerken behoren niet tot de kerkelijke topensembles van Edam-Volendam, maar verdienen vanwege hun oorspronkelijkheid en uitzonderlijke stukken aandacht in de kerkervisie:

Hervormde Kerk	De Hervormde Kerk van Beets is een voor de katholieke eredienst gebouwde kerk. Na de reformatie werd het interieur geschikt gemaakt voor de protestantse eredienst. Hoewel sommige elementen het veld moesten ruimen voor een meer multifunctioneel gebruik (kerkbanken) bleef veel historisch materiaal bewaard: zeventiende-eeuwse preekstoel, doophek, doopbogen en luchters en achttiende-eeuwse herenbanken en gewelnschilderingen. De historische zerkenvloer is vooral genealogisch van belang.
Evang.-Lutherse Kerk	De Evangelisch-Lutherse Kerk in Edam heeft een basis in 1741. Uit die tijd stammen de preekstoel, doopboog en gezangenborden. Twee koperen lezernaars zijn zelfs al ouder. Na de brand van 1772 werd vernieuwd en aangevuld, bijvoorbeeld de bank met uurwerk bovenop. Gaandeweg de eeuwen vonden enkele modernisering en verrijkingen plaats, zoals doophek, kerkenraadsbanken, orgel met balustrade: een historisch gegroeid ensemble dus.
Nicolaaskerk	[...]
Hervormde Kerk	De Hervormde Kerk van Kwadijk werd in 1835 gebouwd. Onderdelen van het interieur van de voorganger van dit gebouw kwamen in het nieuwe zaalkerkje terecht; een zeventiende-eeuwse preekstoel, achttiende-eeuws doophek met koperen boog en lezernaars. De banken werden in 1835 nieuw gemaakt.
Vincentius à Paolo	[...]

Onderaan de lijst

Interieurs en collecties met een ondergeschikte waarde of kwaliteit in Edam-Volendam zijn:

Franciscus van Assisi [...]

Bedenk wel dat een lage of middelhoge waarde overigens niets zegt over de sentimentele of religieuze waarde die gemeenteleden/parochianen toekennen aan de voorwerpen en die daardoor alsnog een zeer hoog belang kunnen hebben.

Aandachtspunten

Voor sommige locaties geldt dat in onze database onvoldoende informatie beschikbaar is om een waardenstelling te kunnen geven. Deze locaties gaven ons nog nooit opdracht om interieur en collectie te komen registreren en waarden. Die interieurs staan daarom niet in deze waardenstelling:

- Doopsgezinde Kerk in Middelie

Het interieurenssemble van de voormalige kerk in Warder heeft sinds decennia een plaats in de collectie van Museum Catharijneconvent, zie: <https://adlib.catharijneconvent.nl/Details/collect/21456>.

Zoals gezegd is het verontrustend hoe lang geleden er een religieus-erfgoedprofessional naar de interieurs in jullie gemeente gekeken heeft. Veel inventarisatiegegevens stammen uit de periode dat fotografie een dure aangelegenheid was en men er noodgedwongen voor koos om alleen het meest belangrijke erfgoed vast te leggen. Met klem adviseer ik om bestaande registraties up-to-date te brengen en te bezien of het mogelijk is om in enkele nooit bezochte kerken een eerste registratie en waardenstelling te laten uitvoeren. Op die manier leren de eigenaars van de collecties de waarde van hun bezit kennen en kunnen ze de juiste zorg verlenen. De gemeente krijgt inzicht in waar ondersteuning in de zorg voor het meest waardevolle erfgoed nodig is, of de kerk in de toekomst nu religieus in gebruik blijft, een transformatie ondergaat om nevengebruik mogelijk te maken of aan de eredienst onttrokken wordt. Museum Catharijneconvent denkt en/of werkt graag mee aan actualisatie. Interesse? Bel dan gerust via 030 231 38 35 of stuur een mail aan a.dekruiff@catharijneconvent.nl.

Colofon

Kerkenvisie Edam-Volendam
opgesteld door [Kerk & Co](#)

Chris Schaapman
Trieneke Wubs

M.m.v.
Dr. Herman Wesselink, Kerkhistoricus
Michael Lubbers, Lubbers+Venekamp architecten

Foto's:
[Piet Gispen Photography](#)

Vormgeving:
[Studio Sien, Zwolle](#)

Kerk&co.

